

LUNDS
UNIVERSITET

Institutionen för psykologi
Psykologprogrammet

Ingen av betydelse

Mödrar från samkönad familjebildning talar om spermadonatorn

Anna Polski

Psykologexamensuppsats. 2013.

Handledare: Eva Brodin
Biträdande handledare: Anna Malmquist
Examinator: Lars Trygg

MITT VARMASTE TACK

Mödrarna i studien

Anna Malmquist

Sammanfattning

Tidigare forskning på samkönad familjebildning i Sverige har främst rört homosexuella kvinnor och män som tillsammans delat föräldraskap i så kallade flerföräldrafamiljer. I denna kvalitativa studie fokuseras mödrar som istället vänt sig till fertilitetsklinik för insemination med donatorsäd från permanent okända donatorer. Semistrukturerade intervjuer genomfördes med elva mödrar från sju samkönade familjer. Diskursanalys användes för att undersöka mödrarnas framställning av donatorn. Resultatet visar att donatorn konstrueras på två huvudsakliga sätt, som en icke-förälder och som barnens andra genetiska halva. En viss spänning finns mellan och inom konstruktionerna, där mycket av mödrarnas prat dock distanserar donatorn från familjen och framställer honom som betydelselös. Mödrarnas tal ifrågasätter samhälleliga diskurser om vikten av genetiska band mellan individer, och positionerar båda mödrarna som föräldrar till barnen.

Nyckelord: samkönat föräldraskap, lesbiska mödrar, donatorsinsemination, okänd donator, diskursanalys

Abstract

Previous research on same-sex parenting in Sweden has focused on families in which homosexual women and men share parenting tasks in so called multi-parent families. This qualitative study focuses on mothers who turned to fertility clinics for insemination with semen from permanently unknown donors. Semi-structured interviews were conducted with eleven mothers from seven same-sex families. Discourse analysis was used in order to explore the mothers' talk about the donor. The result indicates two main constructions of the donor, the donor as a non-parent, and the donor as the other genetic half of the children. A certain tension is created between and within these constructions, wherein much of the talk of the donor distances him from the family and constructs him as unimportant. The mothers' talk questions cultural discourses of the importance of genetic links between individuals, and positions both mothers as the parents of the children.

Keywords: same-sex parenting, lesbian mothers, donor insemination, unknown donor, discourse analysis

Innehållsförteckning

Introduktion.....	6
<i>Teori och tidigare forskning</i>	7
<i>Donatorsinsemination</i>	9
<i>Samhällsdiskurs: den okände donatorn som biologiskt ursprung – far</i>	10
<i>Lesbiska mödrar angående valet av känd eller okänd donator</i>	12
<i>Donatorn är biologisk far men inte en pappa</i>	14
<i>Donatorn som genetiskt ursprung</i>	15
<i>Heterosexuella föräldrar talar om donatorn</i>	16
<i>Forskning i svensk kontext: donatorn som pappa</i>	17
Syfte.....	19
Metod.....	20
<i>Diskursanalytisk ansats</i>	20
<i>Datainsamling</i>	21
<i>Bakgrund</i>	21
<i>Rekrytering</i>	21
<i>Deltagare</i>	22
<i>Genomförande</i>	22
<i>Intervjuguide</i>	23
<i>Bearbetning och analys</i>	23
<i>Transkribering</i>	23
<i>Inledande arbete med intervjumaterialet</i>	24
<i>Analys</i>	25
<i>Reflexivitet</i>	25
<i>Etiska överväganden</i>	26
Resultat.....	27
<i>Donatorn är inte en pappa/ förälder</i>	28
<i>Samhällsdiskurser</i>	30
<i>Motdiskurs och vinst</i>	32

<i>Den okände donatorn</i>	34
<i>"Bara spermier" / redskap</i>	36
<i>Donatorn som en man som hjälper</i>	39
<i>Donatorn som Andra halvan</i>	42
<i>Donatorn som en synlig del av barnen</i>	42
<i>Donatorn som identitetsfundering</i>	45
<i>Motstånd och besvärad positionering</i>	48
<i>Vinster med konstruktionerna</i>	52
<i>Donatorn som pappa</i>	52
<i>Diskussion</i>	55
<i>Resultatsdiskussion</i>	55
<i>Donatorn är inte en pappa/ förälder</i>	57
<i>Donatorn som Andra halvan</i>	61
<i>Donatorn som både betydelselös och betydelsefull</i>	65
<i>Avslutande reflektion</i>	66
<i>Metoddiskussion</i>	68
<i>Personlig reflexivitet/ intervjusituationen</i>	68
<i>Intern logik</i>	69
<i>Svårigheter i analysarbetet</i>	70
<i>Extern validitet</i>	71
<i>Förslag till framtida forskning</i>	71
<i>Referenser</i>	72
<i>Bilaga 1</i>	79

Introduktion

Kvinnor som vill skaffa barn med varandra gör detta på många olika sätt. De kan samarbeta med män som skänker sperma och när barnet kommit har varierande grad av involvering i familjen. De kan inseminera på klinik, adoptera eller fungera som fosterföräldrar. Bristande samhälleligt stöd för samkönad familjebildning kan dock göra beslutet att skaffa barn svårt att både fatta och genomföra för lesbiska kvinnor (Chabot & Ames, 2004; Dunne, 2000; Touroni & Coyle, 2002; Zetterqvist Nelson, 2007). I Sverige var det fram till år 2005 inte möjligt att som ensamstående eller lesbiskt par få assisterad befruktning inom svensk sjukvård (Malmquist, Hydén & Zetterqvist Nelson, 2012). Här tycks det fram tills nyligen ha varit vanligt att vända sig till homosexuella män för familjebildning i två hushåll (Zetterqvist Nelson, 2007; Zetterqvist Nelson & Malmquist, 2011). Man kan dock genom tidigare studier inte med säkerhet sluta sig till att detta sätt att bilda familj på varit det vanligaste, då det också kan hända att dessa familjer i högre grad gjort sig tillgängliga för forskning. Samtidigt som dessa flerföräldrafamiljer bröt mot många samhälleliga normer levde de dock upp till heteronormativa ideal om familjen som bestående av mödrar och (aktiva) fäder med biologiska band till barnen. I det pågående forskningsprojekt som denna studie utgör en del av har det framgått att lesbiska par under 2000-talets första decennium i högre grad valde bort flerföräldrafamiljen och istället skaffade barn inom sin parrelation (Malmquist et al., 2012). Då landstingskliniker nu är tillgängliga för kvinnliga par tycks detta ha etablerats som den vanligaste typen av homosexuell familjebildning. Dock vänder sig många kvinnor också till fertilitetskliniker i framför allt Danmark för att skaffa barn. I Sverige har vi en lång tradition av att använda spermadonatorer vars identitetsuppgifter kan lämnas ut till de barn som blir till när de uppnått mogen ålder (Isaksson et al., 2011; Lalos, Gottlieb & Lalos, 2007). I Danmark däremot har praxis länge varit att använda permanent anonyma donatorer (Ernst, Ingerslev, Schou & Stoltenberg, 2007).

Gruppen mödrar som skaffat barn genom insemination på klinik är betydligt mindre representerad i svensk forskning än mödrar som bildat flerföräldrafamiljer med män. I föreliggande arbete fokuseras mödrar som skaffat barn genom insemination i Danmark med hjälp av donatorsäd från en permanent okänd donator. Uppsatsens övergripande syfte är att undersöka hur den okände donatorn framställs av dessa mödrar. Artiklar som behandlar just detta tycks vara svårt att hitta. I teoridelen kommer därför studier som genom andra frågeställningar ändå i någon mån ger en bild av framställningar av donatorn redovisas. I de allra flesta studier ingår mödrar som skaffat barn på flera olika sätt, varför det har varit

omöjligt att begränsa genomgången av tidigare forskning till enbart mödrar som använt okänd donator.

Teori och tidigare forskning

Även om det idag finns en medvetenhet om att familjer kan se väldigt olika ut, är mamma, pappa med biologiska barn fortfarande norm (Zetterqvist Nelson, 2007). Avvikelser från denna familjeform har ofta antagits kunna medföra negativa konsekvenser för barnen (Golombok, 1998). De som kommit med invändningar mot lesbiskt föräldraskap har framför allt oroat sig över avsaknaden av en far i den lesbiska familjen, att barnen ska bli könsmässigt förvirrade och homosexuella själva, och att de ska bli mobbade (Clarke, 2002; Golombok, 1998; Malmquist et al., 2012). Sådana och andra farhågor har lett till att mycket forskning om homosexuell familjebildning kommit att fokusera på jämförelser mellan barn till lesbiska och barn till heterosexuella på en rad olika punkter (Clarke, 2002; Malmquist et al., 2012). Ett visst stöd tycks finnas för att barn till homosexuella uppvisar mindre könsstereotyp beteende (Stacey & Biblarz, 2001) och också har haft fler samkönade sexuella erfarenheter än barn i traditionella familjer (Gartrell, Bos & Goldberg, 2011; Stacey & Biblarz, 2001), samtidigt som mängder av studier inte uppvisar några skillnader vad gäller sexuell orientering och könsuttryck mellan barn från heterosexuella och homosexuella familjer (Anderssen, Amlie & Ytterøy, 2002; Tasker & Patterson, 2007).

Vad gäller mobbning visar en belgisk studie att en fjärdedel av barnen i lesbiska familjer hade blivit retade för sin familjekonstellation, men att de ändå överlag hade lika gott självförtroende och lika goda kamratrelationer som barn i traditionella familjer (Vanfraussen, Ponjaert-Kristoffersen & Brewaeys, 2002). I en studie över så kallade regnbågsbarns skolupplevelser i Tyskland, Slovenien och Sverige framkom det att upplevelser av mobbning på grund av familjekonstellation inte rapporterades (Streib-Brzić & Quadflieg, 2011). Däremot upplevde unga i samtliga länder någon form av diskriminering i skolan, till exempel i form av ifrågasättande och denormalisering, och i Sverige framför allt i form av osynliggörande. Unga i samtliga länder uttryckte rädsla för att bli nedvärderade eller marginaliserade av skolkamrater om de var öppna med sin familjekonstellation, och hade utvecklat olika strategier för att hantera förväntad och upplevd diskriminering.

När lesbiska skaffar barn genom anonymt donerad sperma har ytterligare invändningar rests om barns rätt till sitt biologiska ursprung (Almack, 2006; Haimes & Weiner, 2000). Den lilla forskning som finns som specifikt intresserat sig för hur barn i så kallade planerade

lesbiska familjer¹ påverkas av att ha känd eller okänd spermadonator visar att varken ungdomars psykiska välbefinnande (Bos & Gartrell, 2011) eller livskvalitet (Van Gelderen, Bos, Gartrell, Hermanns & Perrin, 2012) var beroende av donatorns status. En annan studie kom fram till att både flickor och pojkar i lesbiska familjer med en känd donator med kontakt med barnen hade fler sociala problem än barn i familjer med okänd donator (Bos & Hakvoort, 2007).

Ett annat orosmoment har gällt frånvaron av genetisk koppling till båda föräldrarna i bland annat familjer med två mödrar (Golombok, 1998). Det har antagits att föräldrar har svårare att acceptera icke-biologiska barn och behandlar dessa annorlunda. En översikt över 29 vetenskapliga artiklar visar dock att föräldrapar som använt donerade gameter², och där därmed endast en förälder har genetiska band till barnen, har något bättre relationer till sina barn i jämförelse med familjer där barnen kommit till på ”naturlig” väg³ (Bos & Balen, 2010).

Det finns numera en mängd jämförande studier, inklusive longitudinella studier i både England och USA, som visar att barn i familjer med två mödrar mår lika bra och är lika välfungerande som barn i heterosexuella familjer, se exempelvis Anderssen et al., 2002; Biblarz & Stacey, 2010; Tasker, 2005; Tasker & Patterson, 2007, för översikter, och Patterson, 2006 för en kortfattad redogörelse av viss forskning. Forskning ger således inget stöd för att det behövs en mamma och en pappa i familjen för att barnen skall utvecklas väl och må bra, utan tyder snarare på att familjer med två engagerade föräldrar oavsett kön är bäst för barnen (Biblarz & Stacey, 2010). Faktum är att det tycks finnas ett visst stöd för att två kvinnor tillsammans utgör det bästa föräldrskapet. Det förefaller som att sociala mödrar oftast är långt mer engagerade i barnrelaterade aktiviteter än vad fäder vanligtvis är, och till skillnad från dessa är i det närmaste lika engagerade i barnen som biologiska mödrar (Bos & Balen, 2010; Dunne, 2000; Goldberg, Smith & Perry-Jenkins, 2012; Perlesz et al., 2010; Vanfraussen, Ponjaert Kristoffersen & Brewaeys, 2003a).

¹ Termen brukar användas för att skilja familjer där barnen kommit till inom den samkönade relationen från familjer där barnen kommit till i en tidigare heterosexuell relation (Bos & Balen, 2010).

² Med gameter avses sädesceller eller äggceller. I översikten ingår studier både över heterosexuella föräldrapar som mottagit spermie- eller äggdonation, även genom surrogatarrangemang, kvinnliga par som behandlats med donerad sperma, och (få) manliga par som blivit föräldrar genom surrogatarrangemang eller adoption.

³ Författarna använder uttrycken ”naturally conceived children”, ”natural conception families” och ”traditional heterosexual two-parent families” om kontrollgrupperna. Det visade sig bland annat att föräldrar som mottagit donerade gameter rapporterade större värme och emotionellt engagemang i föräldrskapet, vilket författarna menar delvis kan bero på att personer som väljer att genomgå medicinsk behandling för att få barn troligen är högt motiverade att bli föräldrar.

Donatorsinsemination. Insemination med donerad sperma (DI) kan ske genom att lesbiska samarbetar med män och ordnar insemination helt på egen hand, utan myndigheters och sjukvårdens kännedom, hjälp eller samtycke, vilket ofta refereras till som SI, self-insemination (Almack, 2006; Donovan, 2000). När sperma från en känd donator används kan denne ha varierande grad av involvering i barnet, allt från ingen involvering alls till aktivt delat föräldraskap som pappa. På senare år har möjligheten att göra insemination på klinik, eller köpa hem donatorsäd och inseminera hemma, ökat (Haimés & Weiner, 2000; Markus, Weingarten, Duplessi & Jones, 2010). Tillgängligheten varierar dock mellan olika länder och stater, och man måste också ha i åtanke att detta alternativ är betydligt dyrare än att inseminera med sperma från en bekant. Det faller utom ramen för denna uppsats att närmare redogöra för de skilda juridiska kontexterna kring DI för lesbiska i olika länder. Dock är det viktigt att påpeka att privat insemination med sperma från en känd donator i *allmänhet* innebär att den födande kvinnan, i studier ofta kallad den biologiska modern, automatiskt blir juridisk förälder, medan hennes partner, i studier ofta kallad social moder eller medmamma, inte har några juridiska rättigheter eller skyldigheter gentemot barnet (Almack, 2006; Clifford, Hertz & Doskov, 2010; Haimés & Weiner, 2000; Markus et al., 2010). En känd donator kan ha större möjlighet att bli erkänd som rättslig förälder till barnet än den sociala modern. Vid insemination på klinik används ofta sperma från anonyma donatorer som av sagt sig alla anspråk på barnet (Almack, 2006; Boggis, 2001; Goldberg, 2006; Markus et al., 2010; Schenker, 1997). I vissa länder, och på vissa kliniker har man kunnat välja donatorer som inte är anonyma, så kallade *open-identity donors* eller *identity-release donors* (Bos & Gartrell, 2011; Scheib, Riordan & Rubin, 2003). I regel innebär detta val att *barnet*, men inte föräldrarna, kan ta del av identifierande uppgifter om donatorn när det uppnått viss ålder, oftast cirka 18 år (Bos & Haakvoort, 2007; Scheib et al., 2003; Scheib, Riordan & Rubin, 2005). Oftast kan dock icke-identifierande uppgifter ges om även permanent anonyma donatorer, exempelvis uppgifter om utseende, längd, blodgrupp, intressen, utbildning och yrke (Cowden, 2012; Mohler & Frazer, 2002; Scheib et al., 2005, se även exempelvis www.thespermbankofca.org). Privatpersoner och vissa jurisdiktioner har även etablerat frivilliga register där personer tillkomna med anonymt donerad sperma kan söka upp donatorer, om dessa väljer att registrera sig (Daniels, 2007)⁴.

⁴ *Donor Sibling Registry* är exempel på en känd internetsajt, grundad av privatpersoner år 2000 i syfte att främja kontakt mellan personer som delar genetiska band, se www.donorsiblingregistry.com. Identifiering av genetiskt relaterade personer görs framför allt genom jämförelse av donatornummer (Jadva, Freeman, Kramer & Golombok, 2010, se även www.donorsiblingregistry.com).

Samhällsdiskurs: den okände donatorn som biologiskt ursprung – far. Huruvida donatorer bör vara anonyma eller identifierade har varit föremål för diskussioner såväl i offentlig debatt som i forskningssammanhang (Broderick & Walker, 2001; Daniels, 2007; Ernst et al., 2007; Frith, 2001; Turkmendag, 2012). Daniels (2007) beskriver en förändrad kultur runt donerade gameter. Från att ha varit något man hållit hemligt och där donatorn med självklarhet varit anonym har man på senare år gått mot en allt större öppenhet och identifierbara donatorer. Donatoranonymitet idkades från början för att skydda både donatorn och den mottagande familjen, bland annat rent juridiskt, för att barnet rättsligt skulle bli den sociala faderns och inte donatorns (Cowden, 2012). Den sociala skammen runt både infertilitet (Daniels, 2007) och onani (Cowden, 2012; Donovan, 2006), liksom en association mellan DI och äktenskapsbrott (Daniels, 2007; Donovan, 2006), bidrog också till hemlighetsmakeri kring hela förfaringssättet. Risker att få brist på donatorer om anonymiteten släpps anförs fortfarande som skäl till att bibehålla donatorers anonymitet (Cowden, 2012). Donatorn sågs från början som en ”icke-person” och ett medel mot ett mål (Daniels, 2007; Grace, Daniels & Gillett, 2007) vars inblandning (de heterosexuella) föräldrarna råddes att försöka glömma och tala tyst om (Broderick & Walker, 2001; Daniels, 2007; Donovan, 2006; Carol Smart, personlig kommunikation, 2012 09 12⁵). De blivande föräldrarna uppmanades att gå hem och ha sex i samband med behandlingen så att barnen åtminstone rent symboliskt kunde ses som genetiska barn till den sociala fadern (Grace et al., 2007).

I takt med att genetiskt arv gavs allt större betydelse i västerländska samhällen, lades mer fokus på donatorn (Grace et al., 2007). Denne började framträda som en person med egna åsikter i frågan, men även som en person som var potentiellt intressant för den genetiska avkomman. Sedan 1983 har köpare av sperma från Sperm Bank of California kunnat välja donatorer som är villiga att framträda med sin identitet (Scheib et al., 2003). Många lyfter numera fram donatorn som biologisk far och en del av barnets biologiska ursprung barnet har ”rätt” till (Cowden, 2012; Frith, 2001; Turkmendag, 2012; Turkmendag, Dingwall & Murphy, 2008). Sverige lagstiftade 1985 som första land i världen om att identifierande uppgifter om donatorn skall kunna bli tillgängliga för barn tillkomna genom donation (Daniels, 2007; Lalos et al., 2007; Scheib et al., 2003). Flera länder har följt efter, bland andra Österrike, Tyskland,

⁵ Carol Smart från Morgan Centre for the Study of Relationships and Personal Life vid universitetet i Manchester bedriver ett pågående forskningsprojekt vars övergripande syfte är att undersöka vad det betyder för föräldrar av olika slag att ha ett barn tillkommet genom gametdonation. Föredrag 2012 09 12 på Sociologiska institutionen i Lund.

Schweiz, Nya Zeeland, Norge, Nederländerna, Storbritannien och några stater i Australien (Turkmendag et al., 2008). Skäl som anförs för lagändringarna är att barn har rätt till sina biologiska rötter, och det hänvisas ofta till artiklar i FNs barnkonvention om barns rätt till biologiskt ursprung och rätt till identitet (Frith, 2001). Genetisk kunskap ses idag som viktig för vår förståelse av oss själva, vår hälsa, kompetens och personlighet – vår identitet (Donovan, 2006). Gameter anses inom västerländsk kultur i allt högre grad innehålla och överföra människors sanna identiteter (Nelkin, 2006, refererat i Nordqvist, 2012). Ringa kunskap om gametgivaren blir i denna nutida västerländska diskurs associerad med identitetskris och rotlöshet. Vanliga sätt att argumentera för icke-anonym donation är att lyfta fram barns behov av sin medicinska historia, barns behov av att få kännedom om genetiska relationer för att undvika inavel, och barns behov av att få information om genetiskt ursprung och identitet för att inte fara psykologiskt illa (Cowden, 2012).

Denna betoning av det biologiska ursprunget som en rättighet för barn kan också ses som ett sätt att definiera *föräldraskap* i biogenetiska termer (Zetterqvist Nelson & Malmquist, 2011, se även Donovan, 2006). Genom att göra donatorer identifierbara byggs ett föräldraband mellan donatorn och barnet, etablerat genom överföringen av gener (Turkmendag et al., 2008). Att definiera föräldraskap med genetiska band är typiskt för modern, västerländsk kultur. Här definieras ”släkting” som någon man är relaterad till genom blodsband eller äktenskapsband (Schneider, 1980). Blodsband ses som mer verkliga och naturliga eftersom de utgörs av delad materiell substans (gener) och således är bestående och innebär en delad identitet – människor av ”samma kött och blod” anses dela biologisk identitet. Ett äktenskapsband däremot består inte av ett material som existerar naturligt på samma sätt som gener anses göra. Ett äktenskapsband är en laglig relation som går att avsluta. En ”styv”-mor ses således i västerländsk kultur inte som en verklig eller riktig mor, utan är någon som är relaterad till barnet genom äktenskapsband med dess verkliga förälder, och en ”foster”-son ses inte som en riktig son, utan är någon man tar hand om *som om han vore* en son. Ett adopterat barn ses således i vår kultur som fortfarande relaterat till sina ”verkliga” (biologiska) föräldrar genom dessa naturliga materiella band, även om de lagliga banden knyter barnet till adoptivföräldrarna. Sagor om elaka styvmödrar visar existensen av en kulturell idé om lagliga band som otillräckliga för goda relationer. Styvmodern har ingen ”naturlig” grund för relationen och känner därför ingen kärlek för barnet.

De naturliga materiella band som gör personer till blodsläktingar med varandra är desamma som gör donatorn till genetiskt ursprung – gener. Genetiskt ursprung är således i västerländsk kultur i princip en synonym till föräldraskap (Nordqvist, 2012; Schneider, 1980).

En spermadonator kan på så vis ses som en mer verklig och bestående förälder till de barn han gett upphov till än en förälder som ”bara” är relaterat till barnet genom en laglig relation.

Lesbiska mödrar angående valet av okänd eller känd donator. Ingen funnen artikel behandlar specifikt frågan om hur en okänd donator framställs av lesbiska mödrar som skaffat barn genom donerad sperma. Mycket forskning berör mödrarnas sätt att resonera kring tillvägagångssätt för att skaffa barn. Bland annat har man intresserat sig för vilka skäl kvinnliga par anger för att välja okänd eller känd donator⁶, och vad valet medför för familjerna. Okänd donator avser i dessa studier oftast DI genom klinik, oftast med en permanent okänd donator eftersom permanent okända donatorer varit det vanligaste. Okänd donator kan dock också erhållas genom självinsmination (SI) genom en så kallad ”SI-group”.⁷ Känd donator avser i allmänhet en vän, bekant eller för ändamålet förvärvat känd donator som privat donerar sperma till mödrarna och i överenskommelse med dem har varierande grad av engagemang i barnet.

I internationella studier valdes *okänd donator* ofta av juridiska skäl. Rädsla för att en känd donator skulle få vårdnad om barnen, en önskan om att slippa dispyter och vårdnadstvister med denne (Chabot & Ames, 2004; Goldberg, 2006; Hequembourg, 2004; Touroni & Coyle, 2002) samt en vilja att rent juridiskt men även socialt skydda den sociala moderns status som förälder (Chabot & Ames, 2004; Donovan & Wilson, 2008; Herrmann-Green & Gehring, 2007; Kranz & Daniluk, 2006; Nordqvist, 2012; Touroni & Coyle, 2002) anges som tungt vägande skäl. En annan anledning att välja okänd donator är att man vill behålla föräldraskapet inom det lesbiska paret och inte önskar inblandning av en tredje part (Chabot & Ames, 2004; Donovan & Wilson, 2008; Goldberg, 2006; Kranz & Daniluk, 2006;

⁶ När jag använder ordet ”val” vill jag samtidigt vara tydlig med att det självklart inte står kvinnorna helt fritt att välja mellan kända och okända donatorer. Skilda sociala och juridiska kontexter, till exempel om DI på klinik är tillgängligt för samkönade, huruvida identity-release-donatorer går att välja, hur pass tillgängliga kända donatorer är och huruvida sociala mödrar kan få rättsligt erkännande gör detta ”val” väldigt komplext. Den typ av donator som i slutändan väljs behöver inte vara mödrarnas förstahandsval, visar bland annat en amerikansk studie (Goldberg, 2006).

⁷ SI-grupper opererar utanför det professionella systemet, och bidrar med stöd i att få tag i sperma och utföra inseminationer (Haimes & Weiner, 2000). Några grupper använder sig av anonyma donatorer, några av kända, några av både anonyma och kända. Termen SI-grupp har endast stötts på i engelska artiklar.

Nordqvist, 2012; Ryan-Flood, 2005). Alla dessa skäl kan tolkas som uttryck för en vilja att värna den lesbiska familjens integritet och placera föräldrskapet hos det lesbiska paret.

Känd donator valdes framför allt för att mödrarna ansåg att det var viktigt för barnen att ha möjlighet att känna till sin biologiska far, ibland uttryckt i termer av biologiskt ursprung, vilket ofta ansågs viktigt för barnens psykiska välbefinnande och känsla av identitet (Almack, 2006; Donovan, 2000; Dunne, 2000; Goldberg, 2006; Herrmann-Green & Gehring, 2007; Nordqvist, 2012; Touroni & Coyle, 2002). Ibland valdes kända donatorer för att mödrarna önskade aktiva fäder till barnen och hade gjort lyckade överenskommelser med donatorn angående grad av engagemang (Donovan, 2000; Dunne, 2000; Touroni & Coyle, 2002). En annan fördel som anges är att det är bra för barnen att inför andra kunna prata om en pappa (Almack, 2006; Dunne, 2000; Haines & Weiner, 2000). Eventuella framtida behov av att söka upp donatorn av medicinska skäl anges i någon studie (Goldberg, 2006). Dessa skäl att välja känd donator handlar således om barnens upplevda behov snarare än mödrarnas, och synliggör samhälleliga diskurser om barns behov av kännedom om biologiskt ursprung och i viss mån fäder.

I många av dessa studier innebär användandet av en känd donator att barnen vet vem donatorn är och träffar honom ibland (Almack, 2006; Chabot & Ames; 2004, Donovan, 2000; Dunne, 2000; Goldberg, 2006; Haines & Weiner, 2000; Herrmann-Green & Gehring, 2007; Nordqvist, 2012). Dock är det mycket sällan den kände donatorn fungerar som en aktiv pappa i familjen. De flesta mödrar som valt känd donator önskar mycket måttlig kontakt mellan honom och familjen, och ser inte donatorn som en förälder. Även om donatorn ofta kallas far gör mödrarna en åtskillnad mellan att vara en biologisk far och att vara en förälder. Den vanligaste rollen, om någon, donatorerna har i dessa studier är som en morbror (uncle) eller vän till familjen. Även i de familjer där donatorn har förhållandevis mycket kontakt med barnen definierar mödrarna i allmänhet sig själva som de huvudsakliga föräldrarna (Almack, 2006; Donovan, 2000; Haines & Weiner, 2000; Nordqvist, 2012).

Fram träder bilden av mödrar som, oavsett om de valt känd eller okänd donator, önskar ingen eller måttlig inblandning av denne i familjen. Om man ska drista sig till att säga något om framställningen av donatorn är det som ett hot mot familjen, som en potentiell förälder, som en icke-förälder, som en "uncle", som en pappa, samt som en del av barnens biologiska ursprung. Det är således diskurser om släktskap, föräldrskap och genetiskt ursprung som tycks aktualiseras i samband med donatorn. Nedan följer en noggrannare

redovisning av artiklar som behandlar donatorn i förhållande till samhälleliga diskurser om föräldraskap och genetiskt ursprung. Syftet med dessa studier har varit att utröna hur mödrarna ”förhandlar” donatorn och donerad sperma, biogenetiskt släktskap, föräldraskap och genetiskt ursprung, hur de ”lever och upplever” Familj, samt att undersöka beslutsprocessen som ledde fram till valet av DI i ljuset av samhällsdiskursen om vikten av genetiska fäder.

Donatorn är biologisk far men inte en pappa. I en engelsk studie där både mödrar med okänd och känd donator deltog framkom att de flesta inte definierade donatorn som en far (Haimes & Weiner, 2000). En vanlig utsaga var att faderskap framför allt är en social relation mellan män och barn, snarare än en titel som följer med tillhandahållandet av sperma. En pappa definierades av de flesta som någon som tar hand om barnet och finns i dess liv, någon som delar föräldraskapet. En informant med känd donator (med viss kontakt) menade i enlighet med den definitionen att donatorn skulle kunna komma att *bli* en pappa i framtiden – om han engagerade sig dagligen i barnet. Informanter som använt okänd donator uttryckte att barnen inte hade en pappa, de hade en donator och två mammor.

Liknande utsagor om donatorn återfinns i en engelsk pilotstudie på lesbiska kvinnor som skaffat barn med hjälp av permanent anonym donator (Donovan & Wilson, 2008). Explicit uttryckte dessa kvinnor att barnen inte behövde en pappa, och inte hade en pappa i och med valet av okänd donator. Donatorn omtalades som en biologisk far men inte pappa (dad), ett ord som liksom i förra studien tycktes förknippat med en social roll. Donatorn benämndes inför barnen som en snäll man som skänkt säd/ frön (seeds) så att de kunde bli till. Andra förklarade för barnen att de blivit till genom att mödrarna fått säd/ frön från sjukhuset, och att de därför aldrig kommer ha en pappa.

Samma åtskillnad mellan biologisk far/ donator och social pappa görs i en studie från Kanada där främst okända donatorer använts (Kranz & Daniluk, 2006). Exempel finns på hur mödrar berättar om hur de pratar med barnen om att de inte har några riktiga pappor, även om orden pappa och far används om donatorn. Mödrarna kände sig som barnens föräldrar och tänkte sällan på donatorn. Uttalanden förekom om att det lesbiska paret var föräldrarna till barnen, och att omgivningen inte skulle ha sett det på det viset ifall de haft kända donatorer. Även om mödrarna således för egen del var nöjda med valet av okänd donator, fanns tankar hos dem om att deras barn i tonåren kanske skulle uppröras över att mödrarna valt bort en pappa ur deras liv. För att ge barnen möjlighet att hantera detta vidtogs en rad åtgärder, bland annat en aktiv involvering av positiva manliga förebilder.

Frågan om huruvida barn behöver en far komplicerades enligt Haimes och Weiner (2000) av informanternas medvetenhet om att *andra* anser att barn behöver en far. Några mödrar som använt känd donator angav exempelvis att deras ursprungsfamiljer ville att donatorn skulle vara involverad för att göra den lesbiska familjen mer presentabel. Författarna menar att frågan om huruvida barnen i mödrarnas ögon har och behöver en far inte är lätt att besvara, eftersom informanterna ifrågasatte begreppet far och för att definierandet av donatorn som en far kunde få konsekvenser för familjen, i synnerhet för den sociala modern.⁸ De intervjuade ansåg att barn generellt behöver kärlek, trygghet och en känsla av att vara önskade, och att deras barn fick detta i hög grad. Uttalanden förekom om att barn behöver kärleksfulla föräldrar oberoende av biologiska band.

Nordqvist (2012) menar att de lesbiska paren i hennes engelska studie anammar *vissa* kulturella definitioner av föräldraskap och förkastar andra. Nordqvist fann en betoning på föräldraskap som baserat på omsorg, kärlek, intention att vara förälder, och finansiellt ansvar, liksom en konstruktion av föräldraskap som något man är två om. Däremot tonades biogenetiska band, heterosexualitet och faderskap ned som definitioner av föräldraskap. På så vis fick både den biologiska och den sociala modern status som barnens föräldrar.

Donatorn som genetiskt ursprung. Betoningen på föräldraskap som omsorg ledde dock inte till att informanterna i Nordqvists (2012) studie ignorerade frågor om *genetiskt ursprung*. Trots att samtliga par identifierade sig som föräldrar tyckte många, både de med kända och okända donatorer, att det var viktigt för barnen att kunna ta reda på sitt biologiska ursprung. Mödrarna ville kunna besvara barnens frågor om var de kom från, och någon informant kallade donatorn barnets andra halva. Liknande utsagor förekom i studien av Haimes och Weiner (2000). I den kanadensiska studien finns exempel på hur mödrar pratar med barnen om att de har ärvt den okände donatorns hår och händer (Kranz & Daniluk, 2006). Här märks alltså ett erkännande av det genetiska bandet mellan barnet och donatorn. Nordqvist (2012) skriver att okända donatorer hade ett värde som framtida information under förutsättning att mödrarnas status som föräldrar inte hotades. Mödrarna var noga med att separera *origins* (ursprung, tillkomst, härkomst) från *originators*, (upphovsman, skapare, initiativtagare) som de själva definierade sig som i och med att det var deras vilja att bli föräldrar som drev barnalstrandet framåt. Donatorns bidrag var en viktig ingrediens, men dock ändå bara en detalj i processen. I Haimes och Weiners (2000) studie fanns exempel på

⁸ De sociala mödrarna i denna studie hade inga juridiska rättigheter till barnen, vilket var en bidragande anledning till oviljan att definiera donatorn som en pappa.

föräldrar som såg behovet av kännedom om biologiskt ursprung som socialt konstruerat, snarare än något medfött. Det fanns dock också de som trodde att barnen skulle kunna sörja över att inte veta mer om sitt biologiska ursprung. I den kanadensiska studien hade identity release-donatorer övervägts men valts bort på grund av risken att barnen i framtiden kunde bli besvikna om de kontaktade donatorn och denne inte gick att finna, inte ville ha kontakt eller exempelvis visade sig vara homofobisk (Kranz & Daniluk, 2006). Mödrarna vidtog dock en rad åtgärder för att underlätta för barnen att hantera att de kommit till med anonym donator och därmed varken hade närvarande pappa eller full kännedom om biologiskt ursprung. Bland annat valde mödrarna inför inseminationerna donatorer som hade en i mödrarnas tycke trevlig informationsprofil med förhållandevis mycket information om donatorn, gärna inkluderande ett fotografi av densamme. Mödrarna lade också stor vikt vid att vara ärliga för barnen om hur de kommit till världen, samt valde samma donator till syskon för att öka deras känsla av tillhörighet.

Även i andra studier förekommer att mödrar väljer samma donator till syskon (Haines & Weiner, 2000; Jones, 2005). Skäl som anges till detta är att man önskar att syskon skall bli lika varandra fysiskt (Haines & Weiner, 2000; Kranz & Daniluk, 2006) men också för att man föreställer sig personliga egenskaper som genetiskt nedärvda och första barnet var ”underbart” till sin personlighet (Haines & Weiner, 2000). Det förekommer även uttalanden om att det är bra att barnen blir helsyskon (Jones, 2005). Här ser vi alltså en betoning av genetiska band som inte alls förekommer i pratet om föräldraskap.

Heterosexuella föräldrar talar om donatorn. Grace et al. (2007) har i sin studie över 41 heterosexuella föräldrapar på Nya Zeeland behandlat hur föräldrarna talar om den permanent okände donatorn. Eftersom denna studie intresserar sig för just framställningen av en permanent okänd donator, redovisas den trots att det rör sig om informanter som skaffat barn inom heterosexuella relationer. Författarna fann att föräldrarna talade om donatorn på motstridiga sätt: dels som en betydelselös icke-person, dels som en viktig person i förhållande till genetisk påverkan på barnen. Det förekom många utsagor om att donatorn inte existerade som en person för föräldrarna. Dessa beskrev att de aldrig tänkte på honom; han hjälpte dem bara att få det de ville ha, och försvann sedan ur bilden. Det förekom att föräldrar beskrev att de såg donatorn som en samling sperma. Författarna identifierar här en medicinsk instrumentell diskurs: donationen beskrivs som en klinisk sak där donatorn bara är ett redskap. Samtidigt fanns ett tveksamt erkännande av att man dock tänkte på och undrade över donatorn ibland, särskilt i förhållande till huruvida denne liknade barnen. När föräldrarna

pratade om donatorn i termer av genetisk påverkan, och när de pratade om sin tacksamhet gentemot donatorn, framstod han som en person. Det förekom även utsagor om att barn borde få en viss info om donatorn, eftersom det är viktigt för identitetsutvecklingen att veta var man kommer från. Här blev donatorn betydelsefull som en del av barnens genetiska historia. Det förekom att föräldrar valde samma donator till syskon, och författarna menar att detta förfaringssätt tjänade till att få familjen att se ”normal” ut.

Forskning i svensk kontext: donatorn som pappa. I forskning på lesbisk familjebildning inom en svensk kontext träder en bild av donatorn fram som skiljer sig från den internationella. I de få verk som berör svenska samkönade pars syn på donatorn har en stor majoritet av informanter valt känd donator som också fungerat som pappa till barnen. Bland Zetterqvist Nelsons (2007) totala antal informanter hade exempelvis 33 av 46 familjer valt denna typ av familjebildning, och för flera av dem som valt att inseminera på klinik (sex par) utgjorde detta inte ett förstahandsval.⁹ Lesbiska som bildar familj med män har alltså kommit att dominera den svenska bilden. Den vanligaste utgångspunkten för mödrarna i Zetterqvist Nelsons (2007) studie var att alla inblandade parter i familjebildningen skulle bli sociala föräldrar till barnen. En vanlig variant var att ett lesbiskt par hade skaffat barn tillsammans med en ensamstående homosexuell man, eller att ett kvinnligt par samverkat med ett manligt par och bildat en så kallad fyrklöverfamilj. Mödrarna angav som skäl till detta sätt att bilda familj att de inte ville eller ansåg sig kunna välja bort en pappa till barnen. En aktiv pappa var viktig, som en betydelsefull person för barnen, men även i termer av biologiskt ursprung. Att välja insemination i Danmark framställdes som liktydigt med att beröva barnen halva identiteten. Det viktigaste när man sökte efter blivande pappor var att de var bra människor med goda pappa-egenskaper. Faderskap var för många något delvis annorlunda än moderskap, något som kompletterade moderskap.¹⁰

I Ryan-Floods (2005) jämförande studie av lesbiska par i Sverige och på Irland hade de flesta från båda länderna valt känd donator. Anledningen som angavs var att barnet skulle veta, eller ha möjlighet att senare veta, vem den biologiske fadern var. Hur svenskor respektive irländskor resonerade kring och tänkte kring valet av känd eller okänd donator skilde sig dock avsevärt mellan länderna. För svenskorna kändes det omoraliskt att dölja

⁹ Bland Zetterqvists informanter fanns också 7 familjer som använt sig av känd donator som inte var engagerad som social far, men dessa får mycket lite utrymme i boken.

¹⁰ Zetterqvist intervjuade både mödrar och fäder i flerföräldrafamiljer, och explicita utsagor om faderskap som något som till skillnad från moderskap förknippades med mer äventyr och aktivitet var särskilt vanliga hos fäderna.

donatorns identitet för barnen, då de ansåg att dessa hade behov av att känna till sina biologiska rötter för att må bra. För dem var känd donator synonymt med aktiv pappa. De betonade vikten av manliga förebilder för sina barn, och det föreföll dem enklast att den biologiske fadern och hans eventuella (manliga) partner skulle bidra med detta. Svenskorna såg även fördelar för sig själva med känd donator, i och med att de fick mer tid för varandra den tid pappan/ papporna hade hand om barnet.

För irländskorna däremot, innebar valet av känd donator inte att man därmed valde att ha en aktiv pappa med i bilden (Ryan-Flood, 2005). (Som angetts tidigare är detta ett typiskt mönster i internationella studier.) Att donatorn var känd för mödrarna behövde inte betyda att han även var det för barnen. Nio av tretton lesbiska par som inseminerat med känd donator hade inte röjt dennes identitet för sina barn. De trodde inte som svenskorna att barnets välbefinnande var beroende av att känna till vem donatorn var. Dock var både mödrarna och donatorerna beredda att berätta om donatorns identitet om barnen längre fram skulle visa sig vilja veta denna. De irländska kvinnorna menade att eftersom det i samhället är viktigt att känna till sina biologiska rötter, är det bra om barnen kan ta reda på dessa, men det är egentligen inte nödvändigt. Detta arrangemang med donatorer som var kända för mödrarna men inte för barnen förekom inte bland de svenska kvinnorna i Ryan-Floods (2005) studie, däremot hade ett par valt ett sådant arrangemang i Zetterqvist Nelsons studie (2007).

De få svenskor som använt sig av okänd donator i Ryan-Floods (2005) studie kände sig kritiserade av andra regnbågsfamiljer för detta val. Vissa förklarade sig medvetna om att barnen kunde komma att vilja veta vem donatorn var, men trodde att om man från början förklarade att det inte gick att ta reda på så skulle barnet försona sig med detta och inte se det som ett stort problem (Ryan-Flood, 2005). Frågan om faderskap hade flertalet förhållit sig till, och kommit fram till att det räckte för barnen med manliga förebilder, vilket de lyfte fram att barnen hade gott om (Zetterqvist Nelson, 2007). Någon avvisade idén om faderskap som något speciellt eller särskilt i förhållande till moderskap, men detta var som vi sett inte den vanliga hållningen hos svenska informanter.

Ryan-Flood (2005) kopplar dessa markanta skillnader i hur svenskor och irländskor resonerade kring vikten av aktiva biologiska fäder och manliga förebilder till skilda samhällseliga normer i respektive land. I Sverige definieras faderskap både i genetiska termer och i termer av närvaro i uppfostran. Sverige var först i världen med att införa möjlighet till pappa-ledighet, och svenska kvinnor förvärvsarbetar i mycket hög grad. Här finns således en

stark norm om en aktiv, biologisk pappa och manlig förebild som delar vårdnaden om barnen med modern. På Irland fanns vid tidpunkten för studien däremot fortfarande en stark norm om mannen som familjeförsörjare och kvinnan som den som tar hand om barnen. Faderskap definierades inte i samma utsträckning med genetiska band till barnen, utan snarare som äktenskapliga band med modern. Män förväntades inte delta i uppfostran på samma sätt som i Sverige, vilket i studien återspeglades i de irländska mödrarnas avsevärt mindre upplevda behov av män i familjen (Ryan-Flood, 2005).

Som framgått är gruppen lesbiska mödrar som valt okänd donator betydligt mindre representerad i svensk forskning¹¹. Sammanfattningsvis visar studierna att svenska lesbiska mödrar valt kända donatorer för att de önskar aktiva biologiska pappor till barnen. Donatorerna är i dessa studier liktydiga med fäder. På denna punkt skiljer sig svenska kvinnor markant från mödrarna i internationella studier, som i regel önskar ingen eller mycket måttlig inblandning av donatorn. Även de få mödrar som i de svenska studierna valt okänd donator tycker att det är viktigt att involvera män i barnens liv. Hur dessa mödrar ser på spermadonatorn har däremot inte framkommit.

Syfte

Mot bakgrund av att tidigare forskning på homosexuell familjebildning i en svensk kontext främst har rört familjer med aktiva fäder samtidigt som svenska mödrar i allt högre utsträckning tycks välja bort aktiva pappor till förmån för okända donatorer, fokuserar denna studie på mödrar som fått barn med hjälp av en permanent okänd donator.

Det huvudsakliga syftet med studien är att undersöka hur dessa mödrar framställer donatorn. Mödrarnas framställningar kommer att vara påverkade av samhälleliga diskurser, och också säga något om dem själva. Studien syftar därför till att besvara följande frågeställningar:

1. På vilka sätt talar mödrarna om donatorn?
2. Vilka samhällsdiskurser aktualiseras i mödrarnas tal om donatorn?
3. Hur framställer mödrarna sig själva i talet om donatorn?

¹¹ Se dock Lundin, 2006 för en studie på ensamstående (företrädesvis heterosexuella) mödrar som inseminerat med sperma från okänd donator.

Metod

Diskursanalytisk ansats

Med en socialkonstruktionistisk syn på verkligheten antar man att denna finns, men att den bara får mening genom en diskurs (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Diskurs brukar definieras som ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (Börjesson & Palmblad, 2007; Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Hur vi tänker och talar om exempelvis män och kvinnor påverkar hur vi uppfattar män och kvinnor, hur män och kvinnor beter sig och tänker om sig själva och också vilka faktiska handlingsmöjligheter som finns för män respektive kvinnor (Wetherell, Taylor & Yates, 2001). När exempelvis kvinnor för drygt hundra år sedan konstruerades som intellektuellt underlägsna män legitimerade den konstruktionen kvinnors utestängning från universiteten. På så vis kan man säga att ”män”, ”kvinnor” och andra objekt *skapas* genom språket. Språket avspeglar inte bara en konkret verklighet utan konstruerar denna i en ständigt fortlöpande process.

Att tala är således en synnerligen aktiv handling. Det sätt på vilket vi människor talar om något konstruerar inte bara det vi talar *om*, utan även *oss själva* som talande. Med *subjektpositioner* avses just den position att tala och agera utifrån, som ett visst sätt att tala om något genererar (Willig, 2008). Något enklare uttryckt avser subjektpositioner olika sätt att framträda som sig själv i ett samtal (Magnusson, 2006). Olika diskurser ger olika och kanske motstridiga subjektpositioner för den talande (Winther Jørgensen & Phillips, 2000) i form av exempelvis rättigheter och skyldigheter (Willig, 2008). I ett visst samtal kommer vissa subjektpositioner vara trevliga och bekväma att anta, medan andra kommer vara *besvärade* och åtföljas av försök att anta en mindre besvärad position (Magnusson & Marecek, 2010). Inom den diskursanalytiska skolan utgår man även ifrån att den talande uppnår något för egen del med sitt prat. Detta brukar refereras till som *action orientation of talk*, eller på svenska *tal som handling*. Man intresserar sig här för vad den talande får ut av att konstruera objekt på ett visst sätt (Willig, 2008).

Inom *focauldiansk diskursanalys* intresserar man sig för vilka diskurser som existerar inom en viss kultur under en viss tid, och hur dessa kan tänkas påverka de människor som lever i den kulturen (Willig, 2008). I ett visst kulturellt sammanhang existerar många diskurser samtidigt. Några av dessa blir så dominerande att man upplever dem som ”fakta”, eller ”sunt förnuft”. Dessa diskurser upprätthåller i allmänhet rådande samhällsliga maktstrukturer (Willig, 2008). Med exemplet ovan kan vi säga att ”kunskapen” om kvinnors

intellektuella underlägsenhet upprätthöll och legitimerade en patriarkal maktstruktur. Men vi människor är inte bara bärare av diskurser utan i hög grad aktiva medskapare av desamma. Motstånd mot de dominerande diskurserna uppträder i form av *motdiskurser* och flera olika alternativa diskurser kan samtidigt "tävla" om tolkningsföreträde. På så vis finns det alltid flera möjliga versioner av verkligheten och oss själva, och våra konstruktioner av världen och oss själva är stadda i ständig förändring.

När man gör en diskursanalys är man inte ute efter att ta reda på hur människor upplever något; vad de "innerst inne" tycker och tänker eller känner kring något (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Istället arbetar man med det som faktiskt sagts för att undersöka vilka mönster det finns i utsagorna. Det innebär att jag i denna uppsats egentligen inte uttalar mig om vad enskilda informanter "tycker" om donatorn. Det jag kan uttala mig om är just hur donatorn *framställs*, och vad detta i talet får för konsekvenser för mödrarnas del.

Datainsamling

Bakgrund. Den ursprungliga rekryteringen till studien gjordes genom forskningsprojektet *En ny generation regnbågsfamiljer – homosexuellas föräldraskap i en tid av rättsligt erkännande*¹² som bedrivs av Anna Malmquist och Karin Nelson Zetterqvist vid Linköpings universitet. Genom adoptionsbeslut från samtliga svenska tingsrätter fann Malmquist och Zetterqvist närmare tvåhundra kvinnliga par där den sociala modern genomgått närståendeadoption av minst ett barn. Dessa familjer kontaktades år 2009 skriftligen med en förfrågan om intresse för att delta i en studie, varav 109 kvinnor returnerade ett skriftligt samtycke till att bli kontaktade för intervju. Detta förfaringsätt för rekrytering följde vetenskapsetiska rådets etiska riktlinjer. En särskild etikprövning gjordes för att få kontakta deltagare via adoptionsprotokoll, som i Sverige utgör offentliga handlingar.

Rekrytering. När arbetet med föreliggande studie inleddes, hade många av de 109 kvinnor som år 2009 samtyckt till att bli kontaktade, fortfarande inte intervjuats. Av dessa valdes potentiella informanter från åtta familjer ut utifrån kriterierna att de skulle vara bosatta på ett rimligt avstånd från mig som intervjuare och inte vara bekanta med mig personligen. Dessa kontaktades i början av september 2012 via email av Anna Malmquist med en förfrågan om fortsatt intresse av att delta, och kortfattad information om den kommande studien. Ett inklusionskriterium som framgick av mailet var att mödrarna skulle ha använt sig

¹² Projektet är finansierat av FAS med diarienummer 2008-0449.

av okänd donator, antingen permanent okänd eller med så kallad identity release. En familj valde att inte delta, varpå en ny familj kontaktades. En vecka efter mailutskicket kontaktades åter personerna via telefon av mig, författaren av denna uppsats. Kortfattad information om syfte och förfaringssätt gavs. En familj exkluderades då ur studien eftersom det framkom att de hade använt sig av känd donator. Övriga sju familjer tackade ja till deltagande i aktuell studie och bokades in för intervju.

Deltagare. I föreliggande studie medverkar elva mödrar som skaffat barn genom DI inom ramen för en samkönad relation. För flera av mödrarna fanns inte insemination i Sverige som alternativ när de började inseminera. Samtliga par har vänt sig till en klinik i Danmark och där inseminerat med sperma från en permanent okänd donator. Två av familjerna har ett barn och resterande familjer har två barn tillkomna på detta sätt. I familjer med två barn är det samma kvinna som burit båda barnen. De sociala mödrarna har genomfört så kallad närståendeoption av barnen vilket medför att de delar det juridiska föräldraskapet med de biologiska mödrarna. Kvinnorna var vid intervjutillfället i åldern 32-46 år, och barnen i åldern 3-9 år. De flesta mödrarna var registrerade partners och sammanboende med varandra sedan lång tid tillbaka. I två familjer hade mödrarna separerat, tre år respektive tre månader före intervjutillfället. I dessa familjer hade mödrarna delad vårdnad respektive planerade delad vårdnad om barnen. Utbildningsnivån hos deltagarna varierade mellan tvåårig gymnasial utbildning och åtta års universitetsutbildning. Denna heterogenitet avspeglades även i deltagarnas yrken.

Genomförande. Sju intervjuer genomfördes under två veckor i september 2012 på en plats som intervjupersonerna själva valde. En intervju genomfördes på informantens arbetsplats och övriga i hemmet. Inför intervjuerna gjordes bedömningen att det spelade mindre roll om intervjuer genomfördes enskilt eller i par, då syftet med studien inte var att fånga den enskildes upplevelser, åsikter eller tankar. Vid fyra intervjuer närvarade båda mödrarna. Mödrarna i en av dessa intervjuer hade nyligen separerat men valde att ändå medverka tillsammans vid intervjun. Vid tre intervjuer närvarade ena modern. Totalt intervjuades således elva mödrar från sju ursprungliga mödrapar. Barn var närvarande i hemmet under tre av intervjuerna, och uppehöll sig mesta tiden i angränsande rum. Viss interaktion mellan mödrarna och barnen liksom mellan barnen och mig förekom, men varken mödrarna eller jag vände oss till barnen med frågor som rörde studien. Intervjuerna varade mellan 41 och 93 minuter och spelades in på diktafon efter att intervjudeltagarna gett sitt uttryckliga godkännande till detta. Innan själva intervjun påbörjades gavs åter information om

studien och tillfälle för informanterna att ställa frågor. Informanterna meddelades att deras medverkan i studien när som helst kunde avbrytas utan motivering, och att potentiellt identifierande uppgifter skulle fingeras i den färdiga uppsatsen. Vidare informerades de om att de skulle få tillgång till utskriften av intervjun och då ha möjlighet att stryka stycken de inte ville skulle återges.

Intervjuguide. Formen för intervjun var semistrukturerad. Detta beskrivs som en lämplig form när man vill att intervjupersonerna skall hålla fokus på vissa förbestämda teman men ändå kunna utveckla sina svar förhållandevis fritt (Willig, 2008). Vid intervjutillfället användes en intervjuguide som stöd (se bilaga 1). Denna hade utarbetats med initialt syfte och frågeställning som utgångspunkt. Efter en provintervju och feedback från uppsatshandledarna reviderades guiden på så vis att alltför abstrakta frågor ströks till förmån för mer konkreta. Under intervjuerna fungerade intervjuguiden som en utgångspunkt snarare än ett manuskript. Det viktiga var att vissa områden täcktes av snarare än i vilken ordning eller med vilken formulering en viss fråga introducerades. Efter en inledande öppen fråga om hur det gick till när informanterna skaffade barn följde mer preciserade frågor som var tänkta att täcka teman relevanta för frågeställningarna. I allmänhet behövde alla frågor i intervjuguiden inte ställas då informanterna självmant kom in på relevanta områden redan i svaret på den första frågan.

Bearbetning och analys

Transkribering. Det inspelade materialet transkriberades i det närmaste i sin helhet, där både mödrarnas och intervjuarens utsagor skrevs ner ordagrant. Det som inte transkriberades var sådant som uppenbart saknade relevans för syfte och frågeställning för denna uppsats, såsom fikaprat, prat med barnen och prat om den egna så kallade ”komma ut-processen”. Sådant prat har i transkriptet angetts med en kortfattad beskrivning inom snedstreck, exempelvis /fikaprat/. I de fall de talande avbryter eller talar i munnen på varandra har även detta angetts inom snedstreck. Vissa avsnitt som trots upprepade avlyssningar inte gick att återge på grund av att samtalsdeltagare talade i munnen på varandra alternativt talade lågt och otydligt, markerades med /ohörbart/ och eventuellt en förklaring. Verbala uttryck har återgivits på ett höggradigt ordagrant sätt. Det innebär att passager där den talande stakar sig, avbryter sig, upprepar sig, använder ord som ”liksom” och ”alltså” har återgivits på detta sätt, snarare än att jag sammanfattat eller försökt fånga ”andemeningen” i passagen. Jag valde detta arbetskrävande sätt att transkribera då man inom det diskursanalytiska fältet inte bara intresserar sig för innehållet i det som sägs, utan även för *hur* det sägs (Willig, 2008), och jag

vid analysarbetet sålunda ville ha tillgång till en ordagrann återgivning. Det innebär att jag även återger uttryck som ”eh” och ”mm” i löpande text. Tydliga icke-verbala uttryck har angetts inom parantes, såsom (skratt), (suck), (hastig inandning) och liknande. Längre pauser i talet anges med tre punkter ... och betoningar av ord anges med *kursivering* av ordet. När längre citat presenteras i resultatsdelen har ord ibland tagits bort för att underlätta läsningen. Detta markeras med /.../. Förtydliganden i citat markeras med hakparentes [].

Deltagarna i en intervju föll under intervjun in i ett annat nordiskt språk omväxlande med att tala svenska. Denna intervju transkriberades av praktiska skäl till svenska, och citat från dessa deltagare är med andra ord *inte* alltid ordagrant återgivna. För att skydda deltagarnas konfidentialitet anges inte vilka citat det rör sig om.

Under transkriberingen angavs personnamn och Ortsnamn till en början med initialer. Jag övergick dock snabbt till att redan i transkriberingsfasen fingera namn på personer och orter. De färdiga transkripten innehöll alltså inga identifierande uppgifter om informanterna. Transkripten mailades enligt överenskommelse ut till intervjudeltagarna i den takt de blev klara, med en uppmuntran till dem att höra av sig oavsett om de ville stryka material eller ej. Fyra deltagare hörde av sig varav en hade strukit två kortare stycken av privat karaktär. De strukna styckena raderades ur transkriptet och ingår således inte i analysen. Övriga informanter hörde inte av sig.

Inledande arbete med intervjumaterialet. De färdiga transkripten lästes först igenom utan försök till kategorisering eller analys, vilket generellt rekommenderas i kvalitativ forskning (Willig, 2008). Därefter gjordes en mer noggrann läsning, där varje sida ur transkripten sammanfattades med en mening. Dessa sammanfattande meningar samlades till ett försättsblad för varje intervju. På detta sätt bildade jag mig en första uppfattning om materialet, och kunde snabbt orientera mig i en viss intervju efter att ha haft den liggande. Jag började därefter titta efter mönster i materialet. Först testades en metod för detta, där jag läste igenom två intervjuer och antecknade preliminära ”koder” (Willig, 2008) för all text. Vissa av dessa koder kunde sammanföras till preliminära teman i ett tidigt skede. Koder och temata arrangerades och omstrukturerades med hjälp av ”post-it”-lappar. Detta arbete resulterade dock i en oerhörd mängd preliminära koder och teman som jag upplevde mig inte ha någon överblick över. Jag provade därför att dela in samma två intervjuer i mycket grövre, bredare kategorier eller teman. Jag fann fem sådana bredare teman: donatorn, manliga förebilder, biologi, det sociala, och bemötande/ familjen i samhället. Därefter kategoriserades resterande

intervjuer efter dessa teman. All text inom dessa temata samlades i separata dokument, så att det blev ett dokument innehållande samtliga informanternas prat om donatorn och så vidare. En preliminär analys gjordes av de fyra förstnämnda temata (donatorn, manliga förebilder, biologi, det sociala) då dessa bedömdes ha relevans för de initiala frågeställningarna för uppsatsen. Temat bemötande/ familjen i samhället bedömdes ha ringa relevans för arbetet, och lämnades därhän. En djupare tematisk analys gjordes av temat manliga förebilder och donatorn, dock utan någon särskild diskursanalytisk modell i åtanke. Därefter gjordes en detaljerad analys av donator-temat, med den huvudsakliga frågeställningen ”Hur framställs donatorn?” Det är resultatet av denna analys som redovisas i uppsatsen.

Analys. Föreliggande arbete tar sin utgångspunkt i Foucauldiansk diskursanalys så som den beskrivs av Willig (2008). Willig presenterar en analysmodell i sex steg, av vilka jag valt att fokusera på de fyra första stegen. I första steget frågar man sig hur ett visst objekt, i det här fallet donatorn, konstrueras genom språket. På vilka vis refererar de talande till donatorn? Vilka ord används om donatorn? I andra steget tittar man på huruvida det finns *olika* sätt att tala om donatorn, och söker placera dessa olika konstruktioner inom bredare samhällsdiskurser. Tredje steget behandlar *tal som handling*, det vill säga, vilken funktion ett visst uttalande fyller vid denna punkt i texten. Vad tjänar den talande på att tala om donatorn på ett visst sätt? För att få en uppfattning om detta har jag framför allt undersökt i vilka sammanhang olika konstruktioner dyker upp. I fjärde steget intresserar man sig för subjektpositioner. För att finna dessa i texten har jag frågat mig vad ett visst uttalande säger om den som ger det. När jag i resultatsdelen anger att informanterna ”positionerar sig” på ett visst sätt är det subjektpositioner som avses. I förhållande till studiens frågeställningar anger subjektpositioner hur mödrarna framställer sig själva när de talar om donatorn.

Det femte steget undersöker vad som är möjligt att göra och säga inom diskurserna. I det sjätte steget ställer man hypoteser om vilka konsekvenser funna subjektpositioner kan tänkas få för människors subjektiva erfarenheter. Detta sista steg är med nödvändighet spekulativt eftersom språket aldrig utgör en direkt avspegling av hur människor tänker och känner. De två avslutande stegen valdes bort då de inte ansågs bidra till att besvara den här studiens forskningsfrågor.

Reflexivitet. De samtal som analyseras kan inte förstås utanför sitt diskursiva sammanhang. I detta sammanhang är jag själv som intervjuare och forskare en del. Jag har själv bildat familj med en kvinna, också med hjälp av okänd donator. Det prat som uppstod i

intervjuerna påverkades givetvis av mig, min förförståelse för och mitt sätt att tala om dessa frågor. Jag har exempelvis sannolikt nickat instämmande vid många tillfällen där en intervjuare utan egen erfarenhet av samkönat föräldraskap skulle bett om förtydliganden. Mödrarna visste vid intervjutillfället att jag själv bildat familj med en kvinna. Däremot visste de inte att jag och min fru precis som de själva använt oss av okänd donator, eller vilka åsikter jag själv har i dessa frågor. Vad mödrarna visste och inte visste om mig som intervjuare har sannolikt även det påverkat samtalen. Mödrarna hade troligen pratat om exempelvis donatorn på delvis annorlunda sätt om jag själv inte varit förälder, om jag bildat familj med en man eller om jag delgivit dem att även mina barn kommit till med hjälp av okänd donator. Detta handlar inte om att just dessa mödrar inte ”står för” vad de ”tycker”, utan om att hur människor uttrycker sig om något alltid beror på den diskursiva kontext de befinner sig i (Willig, 2008).

Kan man då påstå att det som sägs om framställningen av donatorn i denna uppsats är objektivt och sant? Nej, givetvis inte. I enlighet med den socialkonstruktivistiska kunskapssynen är det som presenteras här – liksom all kunskap – i högsta grad en konstruktion. Denna kunskap hade sett annorlunda ut om någon annan författat den. Eftersom ingen forskare kan tala utifrån en position *utanför* diskurserna, kan man enligt ett socialkonstruktivistiskt synsätt aldrig nå fram till en ”Sanning” med stort S (Winther Jørgensen & Phillips, 2000). *All* kunskap är socialt konstruerad, och kan därför aldrig fungera som ett avtryck av en entydig verklighet ”där ute” (Börjesson & Palmblad, 2007). Vad man som författare av kunskap däremot kan göra, är att redovisa för hur man kommit fram till den version av verkligheten man presenterar. Det har jag försökt göra, bland annat genom att vara frikostig med citat. Genom citaten och en noggrann redogörelse för hur jag läser citaten, hoppas jag att jag visar att den version som här presenteras är, om inte den enda sanningen, så rimlig.

Etiska överväganden

Genomgående under arbetet med aktuell studie har öppenhet med syftet eftersträvat. Intervjudeltagarna informerades om detta redan i det inledande mailet om fortsatt intresse för att delta i en studie, därefter under telefonsamtalet med uppsatsförfattaren samt även vid intervjutillfället. Vid dessa kontakter informerades deltagarna även om att medverkan var frivillig och när som helst kunde avbrytas utan förklaring, att intervjun skulle spelas in, att endast forskarna skulle ha tillgång till materialet och att avidentifiering skulle ske innan

resultatet presenterades i form av en examensuppsats och eventuellt en vetenskaplig artikel. Muntligt informerat samtycke anses därmed föreligga för denna del av forskningsprojektet, liksom skriftligt samtycke till att vi tog kontakt från början.

Som redan nämnts fick informanterna själva välja plats för intervjun, men uppmuntrades att välja en plats där de kände sig bekväma och kunde tala fritt. Att låta informanterna bestämma var intervjun skulle äga rum är etiskt på det vis att de sannolikt känner större kontroll över och trygghet i situationen på en plats de själva valt. Vidare fick deltagarna möjlighet att i efterhand stryka stycken ur intervjun som de av en eller annan anledning inte ville skulle återges i uppsatsen. Detta gav informanterna kontroll över vilket material de lämnade ut till analys, men gav sannolikt även en större känsla av trygghet och kontroll redan i intervjusituationen. Deltagarna kommer även att få tillgång till den färdiga uppsatsen via mail.

Flera åtgärder har vidtagits för att garantera informanternas konfidentialitet. I intervjufasen delgavs aldrig mina bekanta vilken ort en viss intervju skulle göras i. Inspelningarna och transkripten förvarades i låst dator som endast jag hade tillgång till. Potentiellt identifierande uppgifter om informanterna togs bort eller fingerades redan under transkriberingsstadiet. I och med dessa förfaringssätt kan riktlinjen om konfidentialitet anses vara uppfylld.

Resultat

Jag har funnit att donatorn framställs på två huvudsakliga sätt, dels som en icke-förälder och dels som barnens andra genetiska halva. För varje huvudkonstruktion har jag bildat tre underkonstruktioner, där placeringen av konstruktionen *Donatorn som pappa* som en del av barnens andra genetiska halva dock inte är självklar, vilket markeras med en kraftigare markerad skiljelinje i tabellen. Ingen informant pratar om donatorn på enbart ett sätt, utan tvärtom är det påfallande att de flesta konstruerar donatorn på flera sätt. Nedan i Tabell 1 ges en förenklad översikt av resultatet för att underlätta läsningen.

Analysen av huvudkonstruktionen av donatorn som en icke-förälder är gjord i två led. I första ledet konstateras att donatorn omtalas som en icke-pappa och icke-förälder. Jag frågar mig vilka samhällsdiskurser det uttalandet knyter an till och vad informanterna vinner på detta uttalande. Sedan presenterar jag vad donatorn framställs som, om inte en förälder. Vilka

samhällsdiskurser knyter de alternativa konstruktionerna an till, och vilka vinster och subjektpositioner (det vill säga framställningar av mödrarna själva) finns i det pratet?

Namnet Anna i resultatsgenomgången åsyftar mig som intervjuare och uppsatsförfattare. Övriga namn åsyftar informanterna och är fingerade.

Tabell 1. *Översikt av resultat.*

Huvudkonstruktion	Underkonstruktion	Subjektposition	Funktion/Vinst
<p>Inte en pappa/förälder</p> <p>Motdiskurs till samhällsdiskurser om att familjer består av mamma, pappa, barn och att genetiska band definierar släktskap</p>	<p>Den okände donatorn</p> <p>.....</p> <p>Bara spermier/ verktyg</p> <p>.....</p> <p>En man som hjälper</p>	<p>(god) Förälder</p> <p>.....</p> <p>Förälder, konsument, brukare av hjälpmedel</p> <p>.....</p> <p>Förälder, mottagare av gåva och medicinsk hjälp</p>	<p>Framför att donatorn inte är en förälder, utan det är mödrarna som är föräldrar</p> <p>Distanserar donatorn från familjen</p>
<p>Andra halvan</p> <p>Bekräftar samhällsdiskurser om genes nedärvning, påverkan och betydelse för individer samt samhällsdiskursen om att genetiska band definierar faderskap</p> <p>Även många utsagor som tonar ner betydelsen av gener och genetiska band mellan individer</p>	<p>Donatorn som en synlig del av barnen</p> <p>.....</p> <p>Donatorn som identitetsfundering</p> <p>.....</p> <p>Donatorn som pappa</p>	<p>Några som har tillräcklig alt bristfällig info</p> <p>Några som ej utsatt barnen för risker</p> <p>.....</p> <p>Några som brustit i att tillfredsställa ett grundläggande behov hos barnet</p> <p>Några som inte självklart räcker till</p> <p>Några som begått fel</p> <p>Några som gjort något för barnens skull</p> <p>.....</p> <p>Föräldrar som försett barnet med skydd och en mer "normal" familj</p>	<p>Besvara frågor och därmed tillmötesgå intervjuaren?</p> <p>Framstå som reflekterande föräldrar?</p> <p>.....</p> <p>Barnet kan skydda sig mot mobbning</p> <p>Barnet är inte så annorlunda jfrt med andra barn</p> <p>Framstå som goda föräldrar</p>

Donatorn är inte en pappa/förälder

Att donatorn inte är en förälder är något som samtliga informanter spontant tar upp, oftast i ett mycket tidigt skede av intervjuerna. De flesta informanter uttrycker explicit att en donator inte är en *pappa*, och kallar aldrig under intervjun donatorn pappa. De använder istället konsekvent ordet donator.

/.../ för det har vi varit väldigt noga med att betona att de har ingen *pappa* (Anna: mm) sen har de en donator, det är en helt annan sak liksom, men de har ingen pappa för det tycker i alla fall, ja, det gör vi nog båda, att då måste man ha en aktiv roll, om man ska bli nämnd pappa /.../

Petra

I citatet är Petra mycket tydlig med att donatorn inte är en pappa. En donator är ”en helt annan sak”. Petra ger också i direkt anslutning till denna ståndpunkt en definition på pappa, det är någon med en ”aktiv roll”. Att informanterna är så här pass explicita i sina uttalanden och att de, ofta utan att jag efterfrågar det, ger definitioner på vad en pappa är, är ett typiskt mönster. Själva definitionen av pappa är också representativ för hur merparten av mödrarna pratar om faderskap/ föräldraskap.

I två familjer används under intervjun ordet pappa om donatorn, omväxlande med andra ord som donator, far, biologisk pappa, biologisk far, fröpappa, och man. I den ena av dessa familjer framhåller mödrarna dock att ordet pappa är ”väldigt fel” och att donatorn inte är en ”riktig pappa”, eftersom han, i enlighet med resonemanget ovan, inte tar del i barnens uppfostran, och eftersom han inte är känd. Donatorn omnämns i denna familj inte med ordet pappa inför barnen eller omgivningen. Så är det däremot i den andra familjen. Medan de övriga mödrarna spontant pratar om att donatorn inte är en pappa, eller ”riktig pappa”, uttrycker mödrarna i denna familj att donatorn inte är en *förälder*. Citatet som följer föregås av att mödrarna berättar att dagispersonal undrade hur de skulle besvara andra barns frågor om huruvida dottern har en pappa.

Anna: vad sa ni då?

Siri: /.../ Kajsa har en pappa men han bor inte med oss, /.../ jag kommer inte ihåg vad vi sa, för det har aldrig varit nåt som man har reflekterat på /.../

Anna: men hur skulle ni säga nu då, om den frågan kom nu?

Helena: ja, att... vi skulle väl säga som det är att vi åkte till Kliniken och det var en donator, och den är okänd, och vi

Siri: och det är vi som är Kajsas föräldrar

Helena: vi är Kajsas föräldrar

Siri: det har inte reflekterat på det där som du frågar

Anna: nä

Helena: ja, men så är det vi har pratat om, i och för sig

Siri: /.../ man kan ju inte, Kajsa har en fröpappa, det kan man ju inte säga till vuxna människor

Helena: nej men alltså, att det är vi som är föräldrarna

Siri: m

Anna, Siri och Helena

Som vi ser påpekar informanterna gång på gång att det är de två som är föräldrarna till barnet. Dottern har visserligen en pappa, men pappan är ingen förälder. Mödrarna positionerar sig på ett väldigt tydligt sätt som föräldrar i kontrast till donatorn.

Samhällsdiskurser. Hur skall vi förstå att mödrarna spontant på ett såhär tydligt sätt markerar att donatorn inte är en pappa (sex intervjuer), ”riktig pappa” (en intervju) eller förälder (en intervju)? Att mödrarna pratar på detta sätt, ibland så tidigt som redan efter den inledande öppna frågan om hur det gick till när de skaffade barn, blir begripligt mot bakgrund av samhälleliga diskurser som påstår något annat om donatorn. Informanterna gör motstånd mot den dominerande diskursen om att donatorn *är* en pappa/ förälder. Denna är synlig i informanternas berättelser om omgivningens ovilja att skilja på en donator och en pappa. Mödrarna berättar att de ”gång på gång” får förklara för omgivningen att barnen inte har någon pappa, och att de ”hela tiden” får ”rätta” folk som använder ordet pappa om donatorn. Nedan berättar Sofie om hur hon och barnens andra moder blir bemötta av dagispersonal när de förklarar att sonen inte har en pappa.

/.../ återigen så fick vi komma in och förklara för henne hur Oliver hade blivit till, genom insemination, och att förklara att det finns ingen pappa med i bilden överhuvud taget, *överhuvudtaget*, utan det är en okänd donator och det är ett medvetet val från oss (Anna: mm) och att då kom ju hennes reaktion, men då kom ju hennes privata åsikt in (Anna: mm) ”jamen, alla barn har ju rätt att söka upp sina föräldrar, och sina mammor och pappor och allting” /.../

Sofie

För Sofie innebär det faktum att Oliver blivit till ”genom insemination” att det inte finns en ”pappa med i bilden över huvudtaget, *överhuvudtaget*”, och hon gör en åtskillnad mellan att vara en pappa och en ”okänd donator”. Personalrepresentanten däremot beskrivs referera till donatorn som ”föräldrar”, ”mammor och pappor” trots denna förklaring från Sofie.

En envishet hos omgivningen att se donatorn som en pappa kan bland annat knytas till den dominerande samhällsdiskursen om den heterosexuella familjen som norm, som mer naturlig och önskvärd. I citatet som följer har Sofie just innan berättat att omgivningen ibland undrar om barnen inte vill ”träffa sin pappa”.

Sofie: /.../ min bror själv, han kan inte skaffa barn, han lever i ett heterosexuellt förhållande och så, och de har haft svårigheter att få barn (Anna: ja) de har aldrig fått den frågan (Anna: nä), /.../ och det är så intressant, att samhället tar sig friheten att fråga oss samkönade såna frågor (Anna: mm) men de frågar aldrig heterosexuella par, /.../ de skulle aldrig bli bemötta, om nån hade gjort en insemination, att det finns en pappa i Danmark, för att mannen finns ju redan i bilden (Anna: mm) och det tycker jag är lite intressant att fundera på det, varför är det så

Anna: m, varför är det så?

Sofie: det vet jag inte (skratt) (Anna: skratt)

Sofie: det är våran teori, vi tror det, det är ju för att det redan finns en man kopplat i relationen och då är han per automatik pappa

Sofie och Anna

Sofie påpekar att donatorn av omgivningen inte betraktas som pappa när ett heterosexuellt par använt sig av donerad sperma. Här blir enligt Sofie den sociala fadern pappa till barnet, för att han är man. Uttalandet ”att samhället tar sig friheten att fråga oss samkönade såna frågor” framställer detta som en samhällslig orättvisa riktade mot samkönade föräldrar. Sofie positionerar sig här som en som utsätts för diskriminering. När omgivningens tendens att kalla donatorn ”pappa” i en samkönad familj utgör en akt av diskriminering, görs alternativet att donatorn *inte* är en pappa mer sant. Uttalandet kan ses som ett motstånd mot samhällsliga idéer om heterosexualitet som naturlig och önskvärd, och heterosexuell familjebildning som mer önskvärd än homosexuell.

Bakom synen på donatorn som pappa ligger även den dominerande samhällsdiskursen om att blodsband mellan individer gör dem till släktingar med varandra. Ibland läggs denna diskurs på bordet av informanterna, med avståndstagande uttalanden som att det finns en ”skillnad” mellan ”den biologiska faktorn och föräldraskapet”. Diskursen visar sig också i informanternas berättelser om att omgivningen ser den biologiska modern som en mer självklar förälder än den sociala modern.

Motdiskurs och vinst. För de flesta informanter räcker det således inte med att bidra med en ”biologisk faktor” för att bli benämnd som pappa. En pappa är istället någon som finns med i barnens vardag, någon som har en aktiv roll, som Petra säger i det inledande citatet. En pappa är någon som är ”närvarande i vardagen”, någon som ”fostrar” och ”rustar” barnen ”emotionellt, ekonomiskt”, någon som har en ”relation” till barnen, ”leker, läser saga” och så vidare. Detta är inte något som enbart definierar faderskap, utan snarare *föräldraskap*. Sådär berättar Katta om en vän som är adopterad:

/.../ hon har sin mamma och pappa i Sverige, de är ju de hon kallar mamma och pappa, frågar du henne så säger hon det är mina föräldrar (Leena: mm) det är de som ligger närmst henne (Anna: mm) det är de som uppfostrat henne, som funnits där, som har gett henne trygghet och kärlek, det är det som definierar dina föräldrar (Anna: mm) det är inte ditt ursprung (Anna: mm) så anser jag

Katta

Informanterna formulerar på detta sätt en alternativ definition på släktskap eller föräldraskap, en som inte har med blodsband och ursprung att göra, utan som betonar de sociala banden mellan människor. Denna konstruktion utgör således ett alternativ till den dominerande samhällsdiskursen, en *motdiskurs*. Att definiera släktskap på detta sätt fyller dubbla syften för informanterna. Dels fungerar det som ett sätt att föra fram ståndpunkten att donatorn *inte* är en förälder. Dels fungerar det, mer implicit, som ett sätt att föra fram ståndpunkten att den *sociala modern* är en förälder. Att detta är något som behövs markeras i vardagen märks i mödrarnas berättelser om osynliggörande av den sociala modern vid framför allt vårdkontakter. Ett mödrapar berättar exempelvis att personal på barnavårdscentralen med självklarhet skrev in den biologiska modern som förälder i journalen, men att hon inte tyckte sig kunna skriva in den sociala modern förrän hon talat med sin chef. Det finns således ett påtagligt behov av, och en påtaglig vinst för dessa mödrar, som bildat familj med varandra, med att betona den sociala delen av föräldraskapet. Om släktskap framför allt definieras med förekomsten av blodsband, skulle den sociala modern per definition inte vara en förälder till barnet. Om släktskap däremot definieras med sociala band, blir båda mödrarna likvärdiga föräldrar.

I följande citat berättar Petra om sönerns ointresse för donatorn. Hon har just innan berättat om hur mödrarna pratar med sönern om att dessa inte har en pappa, utan att de kom till genom att mödrarna åkte till sjukhuset och fick ”såna frön som man behöver ha”.

Anna: *tror* du att de kommer att fråga nånting om donatorn?

Petra: jag vet inte, det kan jag inte spekulera i, det vet jag faktiskt inte (Anna: mm) för att det är inte intressant för dem, jag upplever att de har en väldigt stark familjebild (Anna: mm) och som familj, det är vi liksom. (Anna: mm) Malte var väldigt frustrerad på dagis när han var, ja, kanske två och ett halvt, för då satt de ju då i dagisgruppen och så diskuterade de ju då vad heter din mamma och din pappa (Anna: ja) så gick de ju varvet då (Anna: ja) och så kom de ju till Malte då och säger de ju då vad heter dina mammor, eller vad de då sa (Anna: ja) och då är det ju mamma Petra och så Carro, men då var han väldigt frustrerad över att han inte hade en pappa, för att han kände att Carro blev ingenting (Anna: m-hm) han är väldigt anknuten just till henne (Anna: mm) så han blev liksom sårad av det, att hon liksom decimerades till nånting som inte fanns

Petra och Anna

På min fråga om huruvida hon tror att sönerna kommer att fråga om donatorn svarar Petra först att hon inte vet. Med tanke på vad som därpå följer är detta ”vet inte” dock snarare att betrakta som ett nekande svar: ”det är inte intressant för dem, jag upplever att de har en väldigt stark familjebild”. Att donatorn inte är intressant kopplas ihop med att sönerna har en stark familjebild; med andra ord är sönerna inte intresserade av donatorn för att de redan har en familj i vilken donatorn inte ingår. Detta förtydligas dessutom med orden ”och som familj, det är vi liksom”. Ointresset för donatorn ställer denne utanför familjen, men den talande och hennes partner inom familjen. Men det riktigt intressanta händer därefter, med berättelsen om sonens frustration på dagis. Vad som i förstaste kan tolkas som en utsaga om att sonen saknar en pappa, fungerar i själva verket som ett sätt att markera att *den sociala modern* är en förälder. Det sonen i min läsning i själva verket blev ”frustrerad” och ”sårad” över var att den sociala modern ”decimerades till nånting som inte fanns”, att hon ”blev ingenting”. Petra berättar också att sonen är ”väldigt anknuten just till henne”. Här framhäver alltså Petra den sociala modern så att säga på bekostnad av donatorn. Sonen är ointresserad av donatorn men väldigt anknuten till den sociala mamman. Donatorn betyder ingenting för barnen – det gör däremot den sociala modern. Här blir således det dubbla syftet med att betona de sociala banden i föräldraskapet tydligt: i första delen av citatet framförs ståndpunkten att donatorn inte är en del av familjen, i andra delen visar Petra (implicit) att den sociala modern däremot är det.

Att vinsten med att konstruera donatorn som en icke-förälder är att istället framställa mödrarna som föräldrar är också tydligt på det vis att mödrarna när de nämner att donatorn inte är en pappa/ förälder *samtidigt* oftast också nämner att det är de själva som är föräldrarna till barnet. När Sofie första gången säger att donatorn inte är en pappa säger hon exempelvis i

samma andetag att hon och den andra modern på lika grunder är föräldrar. När Siri likaså första gången omtalar donatorn som fröpappa säger hon samtidigt att dottern vet att hon är hennes och den andra moderns.

När mödrarna i samtalens början tydligt meddelar att donatorn inte är en pappa/ förälder, kan detta förstås mot bakgrund av starka dominerande samhällsdiskurser som säger att blodsband innebär släktskap och att heterosexuell familjebildning är den naturliga. Under intervjuerna återkommer flera informanter gång på gång till att donatorn inte är en pappa eller förälder, och berättar detta på flera olika sätt. De alternativa konstruktioner som ges av donatorn fyller funktionen att föra fram *motdiskuren* att donatorn *inte* är en pappa/ förälder. Informanternas konstruktioner blir en kontrast mot att vara en förälder, och ges oftast i samband med ett uttalande om att donatorn inte är detta. Om donatorn inte är en pappa/ förälder, vad är han då?

Den okände donatorn. Att donatorn är okänd förs fram som en kontrast till att vara en pappa, förälder eller överhuvudtaget en del av familjen. Samtliga informanter pratar om alternativet att använda sig av en bekant eller vän som donator som att denne då blivit en förälder till barnen. Detta alternativ beskrivs ha valts bort delvis för att det för vissa informanter inte fanns bekanta det var aktuellt att dela föräldraskap med. Flera påpekar också att det skulle blivit praktiskt komplicerat med så många vuxna runt barnen. Men framför allt motiveras valet utifrån att mödrarna önskade bilda familj med varandra, utan inblandning av en tredje och eventuellt fjärde part (den kände donatorns eventuella partner). När informanterna således väljer bort en känd donator väljer de samtidigt bort en närvarande pappa ur barnens liv. De allra flesta mödrar pratar om detta som ett okomplicerat val. De uttrycker att de själva kan ge barnen allt de behöver, och att barn behöver kärleksfulla föräldrar oavsett kön. Samtidig finns en medvetenhet hos informanterna om att andra kan tycka annorlunda. Någon uttrycker exempelvis att man ”i ett heteronormt samhälle hela tiden får höra att det är viktigt med en mamma och en pappa”.

Många informanter pratar även om valet av *permanent* okänd donator, det vill säga, utan möjlighet till identity release, som en kontrast till att blanda in en tredje part i familjen.

Katta: plus att vi kände det här med donator, att man kunde välja okänd donator, att det var, kände vi, att det är liksom våran lilla familj (Anna: mm) vi kände inte att vi behövde eller ville inte ha en tredje person som var med i bilden (Anna: mm)

Leena: att det ändå bara skulle handla om vår, att det var vi, att det var skönt för oss

Katta: vi var två föräldrar liksom, och att... ja, vi behövde *donatorn*, men vi behövde liksom inte ett namn på ett papper (Anna: mm) utan vi behövde bara hjälpmedlet för att vi skulle kunna fylla *vår* familj liksom

Katta och Leena

Att ha ett namn på ett papper tillskrivs innebörden att en tredje person är med i bilden, att mödrarna inte får ha sin familj för sig själva. Uttryck som "vår lilla familj", "vår", "att det var vi", "vår familj" ställs mot "ett namn på ett papper". Att inte ha det senare innebär att donatorn inte blir en del av familjen, utan ett hjälpmedel för mödrarna att bilda sin egen familj. I talet om okänd donator intar mödrarna subjektpositionen som föräldrar (och brukare av hjälpmedel).

Att välja en donator med *identity release* skulle enligt flera informanter innebära ett budskap till barnen om att donatorn trots allt är en pappa. "Vi skulle i så fall måla upp en falsk bild, en osann bild att det finns en pappa i Danmark" säger exempelvis Sofie. Någon uttrycker att biologiska band är oviktiga och att *identity release* skulle vara att göra en för stor sak av donationen. Ett namn på donatorn skulle kunna "snurra ihop det för barnen". Donatorns identitet är inget man bör "lägga i knät på ett barn" när de i tonåren söker sin identitet, eftersom denne inte är en pappa.

sen tyckte vi att ha en anonym donator var det bästa för barnen (Anna: mm) egentligen, så det var väl därför valet blev som det blev (Anna: ja) så de slapp, det är liksom ingenting att fundera på, man behöver inte gå och gräva i sin bakgrund, eller forska i vem som eventuellt är deras pappa (Anna: ja) för det är ju ingen riktig pappa, det är ju en man, som har hjälpt oss, och han kommer inte bestämma någonting, eller vara en del av (Anna: nä) för det ville donatorn ju inte, så det var därför vi beslutade att ha en anonym donator, och det har vi inte ångrat på någon punkt

Mikaela

Mikaela framför här att det är bättre för barnen att inte kunna ta reda på donatorns identitet eftersom donatorn ändå inte är en "riktig pappa". Framställningen av mödrarna som några som gjort "det bästa" för barnen positionerar dem som goda föräldrar. Att donatorn är helt anonym reducerar kopplingen för barnen mellan att vara en donator- en man som hjälper- och att vara en pappa- någon som är en del av [familjen] och bestämmer. Mikaela framför också

att donatorn själv inte vill det senare. Att hänvisa till donatorns egen vilja fungerar som ett sätt att ytterligare styrka dels mödrarnas val av okänd donator; dels mödrarnas särskiljande mellan att vara en okänd donator och att vara en pappa. Eftersom donatorn inte vill ”bestämma någonting, eller vara en del av” [familjen] förefaller det som om donatorn själv inte vill vara en pappa i familjen, (eftersom det är så pappa definieras.) Därmed framstår mödrarnas beslut om anonymitet som konfliktfritt och oproblematiskt, vilket också styrks med uttrycket ”och det har vi inte ångrat på någon punkt”. Flera av informanterna hänvisar på liknande sätt till donatorns (påstådda) vilja att vara helt anonym, och till hans (påstådda) ovilja att vara en del av familjen eller en pappa, ofta med ännu tydligare kopplingar däremellan. Karin berättar exempelvis att många svenska män åker över till Danmark för att donera eftersom de där får vara anonyma, vilket de enligt Karin vill eftersom de inte ser barnen som blir till som sina egna barn.

Att forska i vem donatorn är framställs i citatet ovan som något barnen ”slipper” i och med valet av okänd donator. Implicit sägs att barnen *skulle* forska i identiteten om det var möjligt. Det sistnämnda framförs av flera informanter, även i mer explicita utsagor. Flera pratar också om risken att barnen skulle bli besvikna om de sökte upp donatorn och denne ”inte vill vara med”, och att det är bättre för barnen att från början veta att donatorn inte går att spåra än att utsättas för det. Här impliceras alltså att en donator med identity release skulle medföra någon slags *relation* mellan barnen och donatorn, inte bara kännedom om identiteten. I ljuset av det är utsagan om identity release som budskap om pappa inte så motsägelsefull som den kan tyckas från början. Informanterna definierar ju pappa och förälder som någon som finns närvarande och har en relation till barnet. Om barnen när de får veta donatorns identitet även bygger upp en relation till donatorn blir denne således mer av en pappa. Att *inte ha en identitet på donatorn* blir ett sätt att signalera till barnen – och förmodligen omgivningen – att donatorn inte är en pappa/ förälder. Ett alternativt sätt att uttrycka detta är att donatorn inte är en förälder (delvis) just därför att han är okänd och inte går att spåra.

”Bara spermier” /redskap. Ett annat sätt att framhäva att donatorn inte är en förälder är att ta fasta på själva spermiedonationen och inseminationen. Att barnen kom till på detta sätt medför att de inte har någon pappa. ”Vi har fått hjälp nere i Danmark, så han har ju två mammor” berättar Karin att hon svarar på barns frågor om sonen inte har en pappa. När mödrarna återger hur de pratar med sina barn om inseminationen används ofta ordet ”frön” om spermierna, vilka mödrarna ”fick hjälp” med att ”sätta in i magen”. Att prata mer om spermierna och inseminationen än om donatorn som person blir en stark kontrast till

definitionen av en pappa som en närvarande förälder. Insemination är ”rent kliniskt, spermier handlar det ju om, det finns ingen person bakom”, uttrycker exempelvis Sofie. Mödrarna pratar om inseminationen, donationen och även om donatorn som ”en hjälp”, ett ”hjälpmedel” och ”redskap” att få barn. Donatorn omtalas som ”nån som lämnat in frön man kan få sig till dels”, någon som ”runkat och gett lite”, ”gjort en donation”, och därmed ”startat en livsprocess”, och mödrarna betonar att det är bara är ”spermier”, ”hjälp med spermier” eller ”bebisfrön” det handlar om.

Katta: jag ser ju inte den som en person (Anna: nä) alltså, det gör jag inte, det kan jag inte säga (Anna: nä, nä) (Leena: nä) utan, jag ser ju liksom- det är bara spermier (skratt) (Anna: ja, skratt) det är inget annat

Anna: ja, som ni råkade behöva eftersom

Katta: ja

Leena: ja, precis

Anna: ni är två tjejer

Leena: ja

Katta: och det är ju liksom tacksamheten för att det *finns* det hjälpmedlet idag (Leena: mm) (Anna: mm) att du ska kunna få barn, om du så är ensamstående eller

Leena: ja, tacksamhet

Katta: eller om du är samkönad eller vad som helst

Leena: ja, det är ju tacksamt för oss, som tjejer ju, alltså det är ju mycket svårare, alltså, det är ju mycket svårare för oss som tjej att ge tillbaka den tjänsten, till exempel mot ett gay-par, killar

Katta, Leena och Anna

Katta inleder med konstaterandet att hon inte ser donatorn som en person, hon ser bara till spermier. Det är inte heller donatorn som person mödrarna sedan pratar om, utan om ”hjälpmedlet” för ”att du ska kunna få barn”. Ordet ”hjälpmedel” och mitt eget uttryck ”som ni råkade behöva” om spermier knyter an till en instrumentell diskurs där man använder sig av det som behövs för att nå sina mål. Subjektpositionen för mödrarna och andra är sålunda brukare av hjälpmedel och därmed föräldrar. Att vara en brukare av *hjälpmedel* kan associeras med att som brukare inte ha några särskilda skyldigheter. Snarare associeras ordet med *rättigheter* för brukaren – behöver man hjälp förtjänar man hjälpmedel. Uttrycken ”om du så är ensamstående” och ”samkönad eller vad som helst” indikerar att detta hjälpmedel finns till

för i princip vem som helst att använda sig av. I pratet uttrycks en ”tacksamhet” över detta, snarare än en tacksamhet gentemot *donatorn*. Lite senare refererar Leena till spermier/ donationen som en *tjänst* som är svår att återgälda. Dock är det återigen inte gentemot donatorn tjänsten potentiellt ska återgäldas, utan till andra homosexuella par (genom att ställa upp som surrogatmoder eller äggdonator). Donatorn/donationen/gameterna är ett hjälpmedel och en tjänst som positionerar den *brukare* det vara må som förälder. Detta sätt att utelämna donatorn som person är vanligt förekommande i pratet om donatorn som just spermadonator, och skulle egentligen kunna ses som en diskursiv strategi i sig. Ju mer avpersonifierad donatorn är, desto mindre blir denne en förälder eller pappa.

Denna konstruktion av donatorn och donationen ramas också nästan alltid in av just prat om att donatorn *inte är en pappa*. Ofta föregås pratet om spermier eller frön av att informanten spontant eller på min fråga pratar om valet av helt okänd donator. Citatet som följer föregås av att Emma angett att mödrarna inte skulle ha valt identity release även om möjligheten funnits¹³, eftersom mödrarna ”skaffade barnen tillsammans” och eftersom ”en man som lämnat sperma” egentligen inte har något med barnen att göra. Emma talar också om risken att donatorn ”inte vill ha kontakt” med barnen, och att detta måste vara ”jobbigare än att inte veta vem det är”.

Anna: är det några fler fördelar med den här helt okända donatorn som ni tänker?

Marie: jamen alltså, en donator liksom, en donator är ju ingen presumtiv pappa liksom, det är ungefär som att

Emma: /samtidigt, i bakgrunden/ lämna blod

Marie: åka till en blomsterhandel och köpa liksom ett paket frön, alltså jag bryr mig liksom inte om vilken producent som har liksom

Emma: amen, det är ju inte riktigt samma sak

Marie: nejmen alltså, nej det är klart att det inte är, men alltså, en donator är ju ingen pappa, det är ju ungefär som en tjej går ut på krogen och drar hem nån liksom, och sen genererar det liksom i ett barn, men det gör inte att den personen är en pappa ändå, alltså, det ska ju så mycket mer till för att någon skall liksom kunna titulera sig som pappa kan ju jag tycka, det handlar ju inte bara om att vara en del av ett liv

Emma: nej nej de är ju inga pappor

Marie, Emma och Anna

¹³ Flertalet informanter uttrycker att identity release-donatorer inte gick att välja vid den tidpunkt och den klinik där de inseminerade.

Liknelsen vid att åka till blomsterhandeln och köpa ett paket frön ramas in av prat om att donatorn *inte* är en pappa. Marie knyter med metaforen och ordvalet "producent" an till en konsumtions/ handelsdiskurs, där frön (sperma) är något man kan köpa utan att bry sig särskilt mycket om producenten (donatorn). Subjektpositionen Marie tilldelar sig själv är således *konsument*. Att konsumera något från en okänd producent medför rimligen inga särskilda förpliktelser gentemot producenten, och inga förväntningar om en relation till denne. När det vanligtvis talas om konsumenter och producenter menar jag att det är *producenterna* som brukar ha skyldigheter (att exempelvis se till att varan är av god kvalitet och producerad på ett etiskt sätt) medan konsumenterna har *rättigheter*. Den enda skyldigheten som åläggs konsumenten är att betala. När betalning skett är "relationen" mellan säljare/ producent och köpare/ konsument i allmänhet avslutad. Återigen ser vi hur den talande frånsägs vidare ansvar och kontakt med donatorn genom den alternativa diskursen. När Emma invänder mot liknelsen ger Marie en alternativ liknelse, som även den går ut på att donatorn "genererar" ett barn, men därmed *inte* är en pappa. Att vara pappa "handlar ju inte bara om att vara en del av ett liv". Emma däremot liknar spermadonationen vid att lämna blod. I citatet ser vi också (åter) hur det faktum att donatorn är *okänd* underlättar särskiljandet mellan att vara en donator och att vara en pappa.

Donatorn som en man som hjälper. Ett annat vanligt sätt att tala om donatorn är som en man som hjälper. Donatorn är någon som varit "snäll" och "gett nåt av sig själv" för att "hjälpa såna som inte kan få barn" och för att ge andra möjligheten att få barn. I det här pratet är donatorn en person man kan känna "tacksamhet" gentemot och det förekommer uttalanden som att det är "fantastiskt" och "stort" av någon att donera. Att prata om donatorn som en man som hjälper fungerar precis som föregående konstruktion som ett alternativ till att konstruera donatorn som pappa/ förälder. Det märks i och med att även denna konstruktion ofta ramas in av prat om att donatorn inte är en pappa. Konstruktionen används också när informanterna berättar om hur de pratar med egna och andras barn om hur barnen kom till. Nedan berättar Emma om hur mödrarna skulle svara om döttrarna frågade varför de inte har någon pappa:

nejmen, vi har ju berättat ända sen de var riktigt små att vi var tillsammans och vi längtade efter dem, och vi var tvungna att åka över (skratt) bron till Danmark, /.../ för att där fanns en snäll farbror som kunde hjälpa till med pappafrön /.../ vi längtade efter er, vi ville ha er, då kom ni till oss med hjälp utav dem

(Marie: mm) så det har inte kommit nån fråga varför, men säg mig varför har jag ingen pappa, så kommer det ju inte, utan de vet ju detta (Anna: mm) och vi är ju familjen, /.../ alltså vi är ju föräldrarna, det är ju vi /.../

Emma

Emma anger att barnen *inte* frågar efter pappa eftersom de vet hur de kom till, genom ”pappafrön” från en ”snäll farbror” i Danmark. Att denne farbror inte är någon pappa eller förälder markeras genom att berättelsen fokuserar på mödrarna och deras längtan, och avslutas med förtydligandet ”alltså vi är ju föräldrarna, det är ju vi”. Positionen som förälder ges således på ett väldigt tydligt sätt till mödrarna. Även den familj som talar om donatorn som pappa använder spontant denna konstruktion av donatorn. En ”fröpappa” är en ”som hjälper liksom två tjejer som bor ihop som inte kan få barn” till skillnad från en närvarande pappa och förälder. Det är alltså samma konstruktion, fast här kallas personen som hjälper fröpappa istället för donator.

Flera informanter som använder sig av denna konstruktion av donatorn framhåller att även donatorn ser på sig själv som en som hjälper. Följande utsaga föregås av att vi pratar om möjligheten till identity release, vilket enligt informanterna fanns tillgängligt i Sverige, men inte i Danmark när de inseminerade.

/.../ det var faktiskt en anledning till att vi inte fortsatte i Sverige... efter att vi hade börjat i Danmark, så var ju den här möjligheten i Sverige, vi tänkte såhär, att bättre att om det är en man som ger sin sperma till en bank (Anna: mm) så gör han det för att hjälpa några andra (Anna: mm) jag tror inte att han har tankar och tycker att liksom, när det har gått arton år, att det ska börja knacka på massa, för honom då okända, som är hans egna barn, fast, på pappret då

Helena

Helena påpekar att donatorns intention med att donera är att hjälpa, inte att bli uppsökt av genetiska barn. Att barnen egentligen inte är donatorns uttrycks genom frasen ”fast, på pappret då” efter ”hans egna barn”. Barnen är donatorns *på pappret*, inte i praktiken. Skillnaden däremellan markeras också genom omnämmandet av att barnen är ”okända” för donatorn. Att donatorn inte är intresserad av sina genetiska barn styrker valet av okänd donator. Donatorn har inte donerat för att vara en förälder, utan för att hjälpa *andra* att bli föräldrar. Helena positionerar sig alltså som en som tagit rätt beslut (i valet mellan okänd donator och identity release), och som förälder.

Det förekommer liknelser med donation av organ, blod och benmärg. Redogörelsen nedan refererar till en tidigare berättelse om en vän till Karin som mottagit benmärg.

/.../ det [att donera spermier] är ju jävligt mycket simplare än att ge liksom benmärg till nån (Anna: mm) så att... den stackarn [benmärgsdonatorn] låg ju inne i en hel vecka liksom (Anna: mm) och ge till någon som man inte ens känner, det är ju helt fantastiskt... att ge ett liv till någon, hon hade ju dött annars, och nu kommer hon överleva och... alltså /.../... det är ju *extremt* mycket större tycker jag än att ge en liten spermie som... inte skulle ha blivit nånting i alla fall utav annars (Anna: mm) eh, sen är det helt *fantastiskt* att de här donatorerna *gör* det (Anna: ja) det tycker jag ändå, oavsett vad de har för anledning att göra det, det är ju jättest fantastiskt att ge nån annan möjlighet att få barn liksom, det är ju helt grymt men som sagt betydelsen av... det är inte mer än det, liksom

Karin

Vad vi ser är att jämförelsen med att donera benmärg tjänar syftet att *förminska* donationen av sädesceller, eftersom den senare gåvan dels inte innebär någon uppoffring av donatorn, och heller inte har något värde för denne: det skulle inte blivit något av den "lilla" spermien om den inte donerats. Vad donatorn har gjort genom denna "simplare" donation är att ge "nån *annan* [min kursiv] möjlighet att få barn". Återigen ser vi hur detta sätt att prata om donatorn och donationen positionerar den talande som den som är föräldern i sammanhanget, till skillnad från donatorn. Andra möjliga subjektpositioner här är mottagare av gåva. Informanten knyter här an till en diskurs om den altruistiska människan, som ger något för att hjälpa andra. Detta är "fantastiskt" och "grymt" i bemärkelsen storslaget. Eftersom gåvan av sperma (till skillnad från gåvan av benmärg) är enkel att ge och bara har ett värde för mottagaren innebär denna positionering dock hypotetiskt inga särskilda förpliktelser från mottagaren gentemot donatorn. Med liknelsen med organ-, blod-, och benmärgsdonation knyts också an till en medicinsk diskurs, där människor tillförs det de behöver för att överleva. Det är troligen få personer i en svensk kontext som ifrågasätter sjuka människors "rätt" till blod, organ eller benmärg, och att likna sperma vid detta kan således tolkas som ett effektivt sätt att återigen placera rättigheterna på mödrarnas sida. I en annan del av samtalet påpekar Karin att donatorer av organ och benmärg med självklarhet får vara anonyma. Hon uttrycker också ingen anser att hennes vän som mottagit benmärg undrar över benmärgsdonatorn för att ta reda på vem hon [mottagaren] "egentligen är", trots att mottagaren är "full av" donatorn. Detta kan tolkas som ett motstånd mot diskursen om kännedom om biologiskt ursprung som viktigt för identitetsutvecklingen. Utsagan indikerar också åter att man som mottagare inte har några särskilda förpliktelser gentemot donatorn, i

form av en relation. När någon tar emot organ, benmärg eller blod anonymt finns enligt mitt sätt att se ingen förväntan om en relation mellan donator och mottagare, utan ”transaktionen” dem emellan är slutförd när donatorn donerat och mottagaren tagit emot.

Donatorn som Andra halvan

Ett helt annat sätt att prata om donatorn är som barnens ”andra halva”. Donatorn konstrueras här som en del av barnen, rent genetiskt. Andra uttryck som används är exempelvis ”genetiskt ursprung”, ”biologiskt arv”, ”rötter”, ”bakgrund” och ”biologisk far”. Till skillnad från huvudkonstruktionen av donatorn som icke-pappa/ förälder tar denna huvudkonstruktion inte avstamp i något samstämmigt uttalande som återkommer gång på gång i intervjuerna. Konstruktionen har i högre grad karaktären av ett ”hopplock” av utsagor som behandlar donatorns genetiska koppling till barnen. Gemensamt för underkonstruktionerna här är att donatorn genom denna genetiska koppling ges erkännande och en viss betydelse. I samtliga intervjuer innebär det genetiska bidraget från donatorn att denne omtalas som någon som kan tänkas utgöra *en synlig del av barnen*, och av några informanter framställs donatorn dessutom som en person som kan tänkas utgöra en del av barnens *identitetsfunderingar* i tonåren. För en av familjerna innebär donatorns genetiska koppling till barnet att han konstrueras som *pappa*. I samtliga dessa tre konstruktioner framstår donatorn som en person med personliga egenskaper man kan referera till och fundera över, och i pratet om donatorn som pappa framstår han som en person barnet kan fantisera om.

Donatorn som en synlig del av barnen. Att donatorn är en synlig del av barnen är inte något informanterna explicit uttrycker. Rubriken är en samlingsrubrik för spridda utsagor som hänvisar till donatorn och det genetiska arvet från denne som en förklaring till varför barnen är som de är, nu eller framöver, både utseendemässigt och till sin personlighet. Denna typ av prat uppträder sällan spontant, utan först som svar på direkta frågor, och tar inte mycket plats i intervjuerna. Mer preciserat uppstår prat som *implicit* tar upp donatorns synlighet i barnen spontant, framför allt i form av omnämmanden av att mödrarna ombads ge önskemål om donatorn inför inseminationerna, och vilka önskemål som då gavs. Men prat som handlar om att barnen *faktiskt* liknar, eller framöver kommer att kunna likna donatorn är väldigt ovanligt, och kommer som svar på frågor från mig. Jag tar utgångspunkt i ett citat för att visa på några generella och mindre generella mönster i utsagorna om donatorn som en synlig del av barnen.

Den familj som citeras bidrar med den tydligaste och fylligaste utsagan, men konstruktionen återfinns i någon mån i samtliga intervjuer.

Anna: ja, ehm, kunde ni berätta lite mer om alltså vad det betyder för er att donatorn trots allt har lite, lämnat lite gener i barnen, om det betyder nånting för er (skratt) ni har varit inne på det innan, men... ja, ni tittar på Sebastian (skratt)

Lotta: ja (skratt) han är ju väldigt lång

Mikaela: ja, det tänker vi ju på /.../

Lotta: det tänker vi på, vi vet att han var väldigt lång, för de är väldigt långa båda två /.../

Mikaela: men jag tänkte också på att vi var lite oroliga för Simone, för att hon hade fått bröst, och jag fick lite panik ifall hon höll på att gå in i puberteten när hon var nio, /.../ där saknade jag lite information om hur det egentligen var med... mannen, som hjälpte oss (Anna: ja) för det kan ju vara ärftligt, jag kom ju i puberteten när jag var tretton, /.../ där hade jag gott kunnat ha lite mer information, nej, det är nog mer, om det är nåt som är fel, då funderar man kanske lite, tror jag, mer på om det kan vara nåt som ligger i generna, men än så länge har vi ju tack och lov inte haft så mycket... fel (Anna: nä) men jag tror det kan vara där det kommer dyka upp (Anna: m, m) om man skulle råka ut för nån psykisk sjukdom, då tror jag man skulle fundera på det om det kan vara något ärftligt som kommer från... fadern. (Anna: mm) Men vi tänker inte, jag tror vi skämtar mest om det här (Anna: mm) alltså också det där med temperament, där kan man gott skämta var har de fått det ifrån, ja, inte från mig, så att det blir väl mer, vi tänker inte så mycket på det

Lotta: det där med längden tycker jag, men det är ju så lätt att se också

Mikaela: men jag är också lång, jag sprängde också kurvan

Anna, Lotta och Mikaela

I pratet ovan säger mödrarna att de vet att donatorn ”var väldigt lång”, eftersom båda barnen är långa. Här blir således donatorn en synlig del av barnen rent utseendemässigt. Ett annat kroppsligt drag från donatorn framställs vara dotterns tidiga bröstutveckling, som skiljer sig från den biologiska moderns. Andra sätt på vilka donatorn enligt mödrarna är eller kan tänkas bli synlig i barnen är hälsomässigt (ifall barnen råkar ut för någon psykisk sjukdom) och personlighetsmässigt (temperamentet). De här tre sätten på vilka /generna från/ donatorn nu eller framöver kan skönjas i barnen, fysiskt, hälsomässigt och personlighetsmässigt, går igen hos flertalet informanter. Uttalandena knyter an till och accepterar samhällsliga diskurser om geners nedärvning och påverkan på individer; att något kan vara ”ärftligt” och ligga ”i generna”. Som vi ser dyker konstruktionen upp som svar på en fråga, vilket är det vanligaste mönstret i samtalen. Frågan om betydelsen av det genetiska arvet från donatorn bekräftar i sig

själv diskursen om genetisk nedärvning och påverkan. När jag som intervjuare säger att donatorn ”trots allt” har ”lämnat lite gener i barnen” framställs detta som ett faktum. Det är också på det viset både jag och informanterna förhåller oss till den genetiska diskursen, vilket också märks i att samtliga informanter i viss mån uttrycker att donatorn kan bli synlig i barnen rent utseendemässigt, oftast mest som ett kort omnämnande av något självklart. Detta tyder på att denna samhällsdiskurs är så dominerande att den ses som Fakta. Samtidigt förekommer det, särskilt i andra delar av det totala materialet, många utsagor om vikten av det sociala arvet. Marie uttrycker exempelvis att donatorn utgör ”en del av att de [barnen] finns, och kanske vissa delar av hur de [barnen] är, men jag tror mer på det sociala arvet faktiskt, än det genetiska”.

Angående det utseendemässiga bidraget från donatorn pratar mödrarna om sina önskemål kring donatorn inför inseminationen som något de ”inte lade så stor vikt vid”. ”Skandinaviskt utseende, sen brydde vi oss inte mer”, är en typisk utsaga. Även om mödrarna generellt har gett få och breda önskemål, så återspeglar de önskemål de trots allt gett en önskan om att barnen skall bli lika mödrarna. ”Standardskandinav” uppges vara önskemålet just för att mödrarna själva är ”standardskandinaver”; ”Vi vill ju att barnen ska se ut som vi gör” säger exempelvis Emma. Den familj som inte önskade en ”standardskandinav” valde ett annat etniskt ursprung för att matcha den sociala modern. I de (få) önskemål som ges om donatorn syns således en norm om att föräldrar och barn gärna skall likna varandra. Utseendelikheter mellan syskon framställs även det som något önskvärt, och anges som skäl till att välja eller överväga samma donator, eller en donator med samma färger på hår och ögon, till familjens andra barn.

Som vi ser i citatet ovan blir donatorn synlig i barnen framför allt när dessa är *olika* den biologiska modern – både dotterns tidiga bröstutveckling och barnens temperament skiljer sig från hennes. Detta är ett vanligt mönster, men det händer att även den sociala modern inkluderas i jämförelsen, i uttalanden som ”oj, vad bra de var på matte, ja, det är ju inte från oss i alla fall”. I önskemålet om likheter med mödrarna går det således tolka in även en önskan om att göra donatorn *mindre* synlig i barnen.

I förhållande till dotterns fysiska olikhet anger Mikaela att hon saknade information om donatorn. Mikaela positionerar sig således som någon som har bristfällig information om något som påverkar barnen. Detta är inte typiskt, det typiska är snarare att mödrarna anger att de har all information de vill ha, och inte är betjänta av mer. Angående det hälsomässiga

bidraget från donatorn tycks de allra flesta informanter exempelvis hysa en mycket stor tilltro till att det inte ska förekomma några genetiska sjukdomar från donatorn. Mödrarna uttrycker att donatorerna ”går igenom väldigt hårda granskningar” ”väldigt långt bort i tiden bakåt”, att de vet att donatorerna ”inte ska ha några grejer i släkten för då får de ju inte donera”, att ”sperman är genomprövad”, och att de följaktligen inte är ”oroliga att det skulle poppa upp” några ”ärfvliga sjukdomar”. Detta sätt att påtala hur osannolikt det är att barnen skulle ärva en genetisk sjukdom från donatorn positionerar således mödrarna som några som inte utsatt barnen för några hälsorisker, (och därmed som ansvarstagande föräldrar).

I detta sätt att prata om donatorn är denne en person. Donatorn omnämns som ”mannen som hjälpte oss”, ”fadern” och ”han”, och är en person med egenskaper mödrarna kan undra över. Mödrarna anger dock att de ”inte tänker” särskilt mycket på det genetiska bidraget från donatorn, vilket de delar med övriga informanter som använder sig av konstruktionen. Sista meningen ”men jag är också lång, jag sprängde också kurvan¹⁴” kan tolkas som ett påpekande om att det även finns ett genetiskt bidrag från den biologiska modern. Sådana påpekanden återkommer i flera andra intervjuer. ”Hon har fått ganska många gener från dig har jag märkt” säger exempelvis Siri till Helena (biologisk mor) i samband med att jag påtalar donatorns genetiska bidrag till dottern. Sådana utsagor kan ses som ett sätt att tona ned betydelsen av det genetiska bidraget från donatorn.

Donatorn som identitetsfundering. Det är dock mycket sällan mödrarna hänvisar till donatorn som en förklaring till hur barnen ”är” just nu. Referensen till donatorn som barnens andra genetiska halva dyker istället tydligast upp i förhållande till vad *barnen* eventuellt kommer undra om donatorn *framöver*, när de söker sin identitet. Liksom föregående konstruktion uppstår detta sätt att prata främst som svar på mina frågor, närmare bestämt frågor om barnens eventuella nyfikenhet på donatorn, och eventuella nackdelar med okänd donator. Några informanter pratar om barnens framtida funderingar som ”naturliga”; de säger att det är ”naturligt” att ”vara nyfiken på” och undra över ”hur donatorn är”, ”om man är lik”, och att det är ”mänskligt” att dels ta reda på sina ”rötter”, sin ”bakgrund”, och dels vilja veta varför man ”är” på ett visst vis. Två citat får illustrera detta sätt att prata om donatorn:

Lotta: /.../ så *kommer* de ju fundera, när de blir stora, alltså, det tror jag de, det gör man naturligt, varför är jag som jag är (Anna: ja)

¹⁴ Jag antar att ”kurvan” åsyftar den medeltillväxtkurva barn kontrolleras mot på barnavårdscentralen.

Mikaela: varför ser jag ut som jag gör (Lotta: ja) (Anna: ja) vem var det, var är min andra halvan, när de blir tillräckligt stora, det känns ju lite tufft att man då har bestämt att, det får de aldrig reda på /.../

Lotta och Mikaela

I citatet pratar mödrarna om att barnen när ”de blir stora” kommer att fundera på donatorns identitet när de söker *sin egen*. Det är ”naturligt” att fundera på varför man är som man är och ser ut som man gör, och när man gör det kommer man undra över sin ”andra halva”. Att referera till donatorn som barnens ”andra halva” är en mycket tydlig placering av donatorn som en del av barnen. Utgångspunkten här är, liksom i föregående konstruktion, att gener påverkar individens personlighet och utseende (identitet). En ytterligare utgångspunkt är att identiteten är något människor i allmänhet funderar över. Således blir det biologiska ursprunget en viktig del av identiteten. Detta är kraftfulla dominerande samhällsliga diskurser om identitet som förs fram. Uttalandet knyter an till, och bekräftar, samhällsdiskursen om donatorn som biologiskt ursprung och biologiskt ursprung som viktigt för identitetsutvecklingen. Mödrarna positionerar sig här som några som tagit ett ”tufft” beslut å barnens vägnar i och med att de bestämt att barnen aldrig kommer att få reda på donatorns identitet – och därmed inte fullt ut sin egen. Det finns alltså en potentiell förlust för barnen inbyggd i detta prat om donatorn eftersom denne är *okänd*.

Siri: jag tror att hon kommer bli nyfiken när hon blir äldre, jag tror att det är en instinkt som man har i sig själv, att man vill ha reda på var man kommer från

Helena: /samtidigt/ ja, jag är inte säker på det...

Siri: det vet vi ju inte, jag tror det, och du tror inte det

Helena: ja, just det /ohörbart/

Siri: sen tror jag inte det behöver spela någon roll om man har en biologisk mamma eller en andra förälder eller två mammor, för nyfikenheten finns nog där (Helena: mm) nästan, inbyggd, det är vad jag tror

Anna: m, vad är det du tänker dig att man är nyfiken på då egentligen, alltså, vad är det man vill veta

Siri: vem han är, hur han ser ut (Anna: ja) om man kan

Helena: du menar att du är nyfiken, eller Kajsa?

Siri: nej men, att Kajsa är nyfiken på sin pappa, att hon vill se hur han ser ut, om hon är lik honom eller, vad han kommer ifrån, vad hans rötter är, för hon har ju dem också, det är ju fifty-fifty, sen vet man ju inte, men jag personligen skulle vara det (Anna: mm) jag tror att man är det (Anna:

mm) men det är ju inte säkert att alla är det, hon kanske, jamen jag har mamma och så har jag mamma Siri och nej, men jag är här, och det räcker, men jag tror inte att det gör det, men jag, det får vi ju se (Helena: mm) det får tiden utvisa

Siri, Helena och Anna

Som vi ser hänvisar Siri till donatorn som en person dottern ”kommer från”, och som dottern därför kommer vara ”nyfiken” på. Siri säger att dottern kommer vara nyfiken på ”vem han är” och ”hur han ser ut”, och ifall han liknar henne. Men Siri pratar dessutom om ursprunget i sig. Dottern kommer inte bara vara nyfiken på donatorn/ pappan i förhållande till varför hon ser ut som hon gör, utan även i förhållande till sin härkomst. Här framställs det som naturligt att vara ”nyfiken” på och vilja ha reda på ”var man kommer ifrån” – detta är en ”instinkt” som är ”inbyggd”. Dottern kommer att vilja veta var pappan ”kommer ifrån, vad hans rötter är, för hon har ju dem också”. Talet om de gemensamma rötterna kan tänkas återspegla samhällsdiskursen om att genetiskt relaterade personer delar identitet med varandra. Mindre än i första citatet hänvisar Siri till donatorn som en förklaring till hur dottern kommer vara som person längre fram i livet, och mer än i första citatet pratar Siri om de biologiska rötterna som *i sig* viktiga för identiteten.

Väldigt tydligt i detta citat ser vi hur detta sätt att konstruera donatorn medför en potentiell förlust för barnet. Subjektpositionen Siri tilldelar mödrarna är som några som inte i sig själva med säkerhet räcker till för barnet: ”jag har mamma och så har jag mamma Siri, och nej, men jag är här, och det räcker, *men jag tror inte att det gör det*, men jag, det får vi ju se” [min kursiv]. Eftersom barnets nyfikenhet på donatorn framställs som en ”instinkt” har mödrarna potentiellt brustit i att tillfredsställa ett grundläggande behov hos barnet. När donatorn utgör en del av barnets identitetsfunderingar, och donatorns identitet är okänd, kommer barnen eventuellt sakna något när de i tonåren funderar över sig själva. Faktum är att just denna potentiella förlust är något flera informanter tar upp, även de som annars inte pratar om donatorn som någon barnen funderar över i tonåren. Flera berättar att de när de stod i begrepp att skaffa barn brottades med tankar om att det är ”egoistiskt”, ”själviskt” eller ”orättvist” mot barnen att välja okänd donator. Även några av dem som förefaller mycket tillfreds med detta val nämner att de hoppas att barnen ”inte kommer känna att de fått någon förlust i det hela” och någon uttrycker att de ”tagit ifrån” barnet ”rätten att veta vem donatorn är”. Åtskilliga hänvisar till TV-program där adopterade barn söker reda på sina biologiska föräldrar, även om de haft det bra med sina adoptivföräldrar. Dock säger flera att det troligen medför mer funderingar på identitet och biologiskt ursprung om man inte har en biologisk

koppling till *någon* av sina föräldrar. Informanternas barn har ju till skillnad från adopterade barn full kännedom om halva sin genetik, påpekar de. Någon informant påpekar också att liknelsen med adopterade barn haltar, eftersom de barnen en gång blivit övergivna av sina biologiska föräldrar.

Den potentiella förlust det innebär för barnen att inte ha kännedom om donatorn mildras enligt ett par familjer något av det faktum att båda barnen i dessa familjer har samma donator. När barnen inte har tillgång till halva sitt genetiska ursprung kan det vara skönt för dem att de delar gener med varandra.

Emma: /.../ om jag pratar om mig själv (Anna: mm) jag tänker såhär, hur är jag, oh, jag är på det viset, jag är nog lite lik min pappa där i humöret, jag är lite lik mamma på det sättet, /.../ och när *de* [barnen] då tänker så, i framtiden, så har de ju inte, ja de har ju ett socialt arv från dig då [från den sociala modern] och så har de ju min biologi så att säga, men sen har de ju inte det andra då, men då har de ju i varje fall det gemensamt, oh jag blir jättearg för just det där eller, ja, men det blir ju jag också, jamen då har vi ju det... alltså förstår du, jag tycker det är lite svårt att förklara vad jag menar, är det nån som förstår? (Marie: skratt)

Anna: alltså tänker du att, alltså är du inne nu på alltså donatorns gener då (Emma: ja) hur de skulle kunna synas i barnen (Emma: ja, precis) och att det skulle kunna vara skönt för dem att de har samma

Emma: ja, jamen att, ja, precis, om det är nånting de undrar över liksom om halva sin genetik då, om de skulle undra nånting, fundera nånting över det, så har de ändå det, samma (Anna: mm) alltså de har det gemensamt (Anna: mm) och de kan prata med varann om just det

Emma och Anna

Emma berättar först om hur hon själv kan se likheter mellan sig själv och båda sina föräldrar. När hennes och Maries barn i framtiden funderar över sig själva, kommer de kunna se likheter med både sin biologiska och sin sociala moder, men kommer däremot inte kunna jämföra sig själva med den andra hälften av sin genetik. Då kan de istället jämföra sig, eller kanske snarare *känna igen sig* i varandra och ”prata med varann om just det”. De gemensamma generna kompenserar i viss mån för förlusten av den spegelyta de saknar i och med att de tillkommit med okänd donator. Barnen kan spegla sig i sitt genetiska helsyskon istället för i två biologiska föräldrar.

Motstånd och besvärad positionering. Som vi såg i citatet med Siri och Helena (s. 46f.) fick Siris tal om dotterns framtida nyfikenhet på donatorn inte stå helt oemotsagd. Helena uttryckte att hon inte var säker på att dottern framöver skulle bli nyfiken på donatorn.

Lite tidigare i samtalet uttrycker Helena att alla inte har ”drivkraften” att ”leta reda på sina egna rötter” och ger exempel på detta. Hon uttrycker också att hon tror att dottern ”kommer vara ett väldigt lyckligt barn ändå, utan att känna till sin biologiska pappa”. Det är ett påfallande vanligt mönster att utsagor om donatorn som identitetsfundering möts av invändningar eller motargument. Många mödrar uttrycker att det är svårt att veta om barnen framöver kommer undra över donatorn, och flera säger att de inte tror det. Några uttrycker också att den icke-identifierande information de faktiskt har om donatorn kommer räcka för barnen, och att mödrarnas totala ärlighet från början med hur barnen kom till kommer göra att dessa inte undrar så mycket. I de intervjuer där jag själv lägger samhällsdiskursen om biologiskt ursprung som viktigt för barn på bordet möts den av mer eller mindre kraftfullt uttryckt motstånd, från tveksamma utsagor om att det nog inte är så viktigt men att det är svårt att veta till utsagor som kan lyftas fram som motdiskurer. Katta uttrycker exempelvis att ”det är fel att säga så” då hon inte tror att ”ursprunget i sig” har ”så stor betydelse”; så länge dottern har ”kärlek och trygghet /.../ så behöver hon inget annat”, varpå Leena strax därpå fyller på med orden ”hon [dottern] mår inte dåligt nånstans av att inte veta” [vem donatorn är].

Men invändningarna dyker inte bara upp i form av att olika talare så att säga säger emot varandra. I stället är det ofta samma informanter som i ena stunden konstruerar donatorn som identitetsfundering som strax därefter kommer med ett slags motargument eller invändning till konstruktionen. Citatet som följer är ett sammanhängande tal som delats in i stycken för att göra det och den efterföljande analysen mer läsvänlig.

Mikaela: (stycke 1) har jag rätt att få ett barn, som jag har fråntagit rätten till att lära känna sin biologiska far (Anna: ja) ja, det var så den gick, den diskussionen (Anna: ja)

Lotta: (stycke 2) man hör om dem som blivit adopterade, jag hörde om /ohörbart/ hon var faktiskt också lesbisk, och ville ha ett barn, men hon gjorde det tillsammans med en kille, som hon kände, för att hon skulle aldrig vilja göra det mot sitt eget barn, för hon kände inte till sitt ursprung (Anna: m, m) så det fick man också fundera på, när en som har upplevt det säger så (Anna: mm) det är ju den tanken att /.../ det kommer komma funderingar på var kommer jag ifrån, varför är jag, är det därför jag reagerar på det sättet, varför är jag bra på detta, dålig på detta för att det är något arv /.../

Mikaela: (stycke 3) /.../ det finns ju i TV hela tiden de här (Lotta: mm) att de ska hitta uhh de gråter, de ska hitta, det finns ju hur många som helst som inte egentligen har det biologiska ursprunget /.../ (Lotta: mm) jag har ju hört, känner ju många (Lotta: mm) /.../ det är inte bara en man känner, det är ju flera (Anna: mm) (Lotta: mm) som skulle leta efter sin far eller mor, och jag tror, min uppfattning är att det kommer inte något speciellt positivt ut av det (Lotta: nä, nä) de

programmen de har i TV, visar de uppföljning vilket nära förhållande de har? Nej, de visar letandet efter, för det är det folk tycker är kul att se (Anna: mm)

Mikaela: (stycke 4) så det kan vara så att man fråntar dem något, men jag gör det ju inte för *min* skull (Lotta: mm) för för *mig* spelar det ju ingen roll om det var en känd donator, alltså egentligen, för jag kommer aldrig ha något att göra med den personen (Anna: mm) /.../ så det är ju för (skratt) barnens skull vi har gjort det här valet, det är ju inte för vår skull /.../ det är ju att jag är så rädd att *de* blir besvikna (Anna: m, m)

Mikaela: (stycke 5) och jag tror att jag har ett annat lugn i magen, jag tror att frågeställningarna blir mycket mycket mindre när man inte har nåt att fråga efter (Lotta: mm) /.../ om man vet att ens mamma hade en affär på Kanarieöarna för 25 år sen när man föddes, /.../ då finns det ju nåt att gräva efter /.../ men här är det ingenting att gräva efter (Anna: nä) (Lotta: mm) och det tror jag kan vara en styrka, och det är ju därför vi har valt det här (Lotta: mm) det är ju för deras skull

Mikaela och Lotta

Mikaela inleder i stycke 1 med ett ifrågasättande av sin ”rätt” att få ett barn vilket hon ”fråntagit rätten” att lära känna sin ”biologiska far”. Barnets rätt till sin biologiska far ställs mot hennes rätt att skaffa barn. Subjektpositionen som någon som fråntagit barnet något viktigt *minskar* Mikaelas positionering som förälder. När Mikaela pratar om barnets *rätt* till den biologiske fadern positionerar hon samtidigt denne som betydelsefull för barnet. Att det är en rättighet för ett barn att känna sin biologiske far kan kopplas till heteronormativa antaganden om alla barns ”rätt” till en mamma och en pappa, en normal familj. Dock med tanke på hur pratet fortsätter bedömer jag att det i första hand är barnens ”rätt” till sitt biologiska ursprung som står på spel. I stycket som följer (stycke 2) pratar Lotta inte om rätten för barn att ha en nära relation till en man (pappa), utan om den potentiella förlust det innebär att inte känna till sitt ursprung när man funderar över sin identitet: ”varför är jag bra på detta, dålig på detta, för att det är något arv”, och båda mödrarna använder också orden ”ursprung” och ”biologiskt ursprung” i det efterföljande pratet. I stycke 2 ger Lotta liknelsen med adopterade barn som i det här fallet aldrig skulle vilja frånta sina egna barn sitt biologiska ursprung. Detta fungerar som exempel på att det kan vara fel att neka barn sitt biologiska ursprung, och positionerar mödrarna som några som begått ett fel mot barnet. Detta sätt att prata knyter således på ett mycket tydligt sätt an till den dominerande samhällsdiskursen om kännedom om biologiskt ursprung som en rättighet, en diskurs som är så stark i Sverige att identifierbara spermadonatorer varit lagstiftat längre tid här än i något annat land i världen.

När mödrarna genom dessa första stycken konstruerat donatorn som en viktig del av barnens identitetsfunderingar, omnämnt den potentiella förlusten och positionerat sig själva

som några som fråntagit barnen något, begått fel mot barnen, och som några som kanske överhuvudtaget inte borde bli föräldrar, kommer dock invändningarna: det är ”hur många som helst” som inte känner till sitt biologiska ursprung, och det medför inte heller något positivt att finna detta (stycke 3), det är för *barnens skull* mödrarna fråntagit dem det biologiska ursprunget (stycke 4) och barnen kommer undra och fundera mindre just eftersom donatorn är okänd (stycke 5). Subjektpositionerna som detta prat medför är inte lika graverande för mödrarna: mödrarna är några som gjort något för barnens skull. Detta återställer således mödrarnas position som goda föräldrar – eller föräldrar över huvud taget. Citatet kan ses som exempel på en *besvärad subjektpositionering*, det vill säga en subjektposition som är så pass obekvämt att anta att den efterföljs av ansträngningar att återta en mer bekväm position.

De här två sätten att framföra att donatorn är barnens andra halva, donatorn som en synlig del av barnen och donatorn som en identitetsfundering, har mycket gemensamt, och var från början framskrivna som samma konstruktion. Båda konstruktionerna byggs upp av *referenser* till donatorn snarare än explicita uttalanden om vad en donator är. De tydligaste uttalandena utgör svar på frågor från mig. Båda konstruktionerna knyter tydligt an till, och accepterar, samhällsdiskursen om donatorn som biologiskt/genetiskt ursprung, vilka också är ord som används om donatorn. Praten fungerar som ett sätt att föra fram samhälleliga diskurser om att gener/genetiskt arv för det första överhuvudtaget påverkar individer (båda konstruktionerna), för det andra är viktigt för att förstå sig själv och bilda sig en identitet (donatorn som identitetsfundering), och för det tredje *därför* är en rättighet för barn att känna till (visst prat i donatorn som identitetsfundering). Samtidigt är båda konstruktionerna (i synnerhet donatorn som identitetsfundering) omgärdade av uttalanden som i någon mån ”tar tillbaka” ett första uttalande om att donatorn är eller kan tänkas bli synlig i barnen eller vara en del av deras framtida identitetsfunderingar. Donatorn har lämnat gener i barnen – men det har den biologiska modern också. Gener påverkar individer – men det gör det sociala också. Barnen kanske blir nyfikna på donatorn – kanske inte. Barnen kanske saknar information om donatorn – eller så kommer nuvarande information räcka. För vissa är rötterna viktiga – för andra inte. Kännedom om biologiskt ursprung kanske är viktigt – eller så är det viktigare att få kärlek och trygghet. I dessa konstruktioner finns alltså ett erkännande av samhällsdiskursen om donatorn som biologiskt ursprung *samtidigt* med ett nedtonande av betydelsen av detta. Ett annorlunda sätt att uttrycka detta är att donatorn, och/eller generna från denne, i ena stunden konstrueras som betydelsefull, för att i andra stunden konstrueras som mindre betydelsefull.

Vinster med konstruktionerna. Det finns inga uppenbara, påtagliga vinster för mödrarna med att konstruera donatorn på dessa två likartade sätt. Kanske är det delvis därför detta prat sällan dyker upp spontant i intervjuerna, och är omgärdat av motstånd när det väl dyker upp. Som vi sett positioneras mödrarna i talet om donatorn som en synlig del av barnen som några som har tillräcklig information alternativt bristfällig information, och som några som inte utsatt barnen för hälsorisker. När donatorn konstrueras som identitetsfundering positioneras mödrarna som personer som tagit ett potentiellt felaktigt beslut å barnens vägnar, fråntagit dem något de har rätt till, inte helt räcker till för barnen, inte helt kan tillfredsställa deras behov, och som personer som faktiskt inte med självklarhet har rätt att bli föräldrar. I förhållande till barnen ger detta prat således inga särskilda rättigheter för mödrarna, utan snarast skyldigheter att exempelvis be om ursäkt eller försöka bistå med information om donatorn. Å andra sidan förekommer också positioneringen att mödrarna gjort detta för barnens skull.

Eftersom de tydligaste utsagorna av donatorn som en synlig del av barnen och som identitetsfundering nästan alltid dyker upp i förhållande till en fråga eller ett påstående från mig, kan det *i stunden* tänkas finnas en vinst i att tillmötesgå mig i egenskap av intervjuare- och möjligen även blivande psykolog. Om jag ställer frågor kring donatorns gener, signalerar detta att dessa *kan* betyda något. Om jag frågar kring nackdelar med okänd donator signalerar jag att det *kan* finnas nackdelar, och när jag i tre intervjuer påtalar att biologiskt ursprung av vissa anses viktigt måste informanterna givetvis förhålla sig till detta. Genom att prata om genetiskt arv som betydelsefullt positionerar sig mödrarna måhända som reflekterande personer som inte tagit lättvindiga beslut angående barnen, och därmed, trots allt, som goda föräldrar.

Donatorn som pappa. Som nämnts omtalas donatorn som pappa inför barnet i en av familjerna. Denna familj var den ena av två familjer som inte hade insemination på klinik som förstahandsval.¹⁵ Mödrarnas första tanke var att skaffa barn med ett "killkompispar" de kände, men en kombination av att männen inte verkade tillräckligt intresserade och av att det vid närmare eftertanke skulle bli för många vuxna inblandade i barnets liv gjorde att de valde bort det alternativet. Sådär uttrycker sig Siri på frågan om ytterligare tankar kring fördelar och nackdelar kring det val som blev:

¹⁵ Den andra familjen hade först tankar om att adoptera.

Siri: Jo men alltså om den här kompisen, den här David, hade ställt upp, och sen hade han ångrat sig efteråt, /.../ jamen det är din pappa men han vill inte ha nånting med dig att göra, då finns det ju en person som man kan relatera till (Anna: mm), och nu finns det ju inte det, ja, jag har väl varit inne på det där att en pappa är väldigt viktigt för jag själv var ett skilsmässobarn (Anna: mm) men sen har jag tänkt såhär, men det är ju bättre att ha två föräldrar som älskar dig, oavsett vad det är för kön, egentligen (Anna: mm) och nu... sen vet jag inte, vi har liksom kört med Kajsa ända sen hon har börjat förstå att om nån retar oss att hon inte har en pappa, det är klart du har en pappa, man är ju inte född om man inte har en pappa (Anna: mm) men du har en fröpappa

Helena: det hörde vi på radion (Anna: mm)

Siri: som hjälper liksom två tjejer som bor ihop som inte kan få barn /.../

Siri och Helena

I början av citatet nämner Siri risken att den tilltänkte pappan skulle ångra sig. Här följer en utsaga som jag tolkar som att det kan vara bättre för dottern att inte ha "en person som man kan relatera till" än en pappa som inte vill "ha nånting med dig att göra". Att inseminera på klinik innebär således att det inte finns en person dottern kan relatera till. Ett alternativt sätt att uttrycka detta är möjligen att *donatorn* är en person dottern inte kan relatera till. Siri pratar sedan om att hon "varit inne på det där att en pappa är väldigt viktig" men tycks därefter landa i att det är "bättre att ha två föräldrar som älskar dig, oavsett vad det är för kön". (Det senare är för övrigt en typisk utsaga från flertalet informanter.) I denna del av citatet pratar Siri om "pappa" som något dottern *inte* har, och att detta är *potentiellt* problematiskt. Därpå säger Siri dock "det är klart du har en pappa". Siri pratar således om "pappa" som något dottern både inte har och har. Uttrycket "man är ju inte född om man inte har en pappa", visar att "pappa" i detta prat är liktydigt med den mansperson som givit upphov till barnet. Siri knyter här an till, och accepterar, den dominerande diskursen om att genetiska band utgör grund för *faderskap*. Det finns dock en ytterligare distinktion: dottern har en "fröpappa". Denna distinktion förklarar hur dottern samtidigt både kan ha och inte ha en pappa. Dottern har ingen *närvarande* pappa utan en fröpappa, som är någon som "hjälpes liksom två tjejer som bor ihop som inte kan få barn". Som vi sett är detta en återkommande vanlig konstruktion hos flera informanter, med den skillnaden att övriga kallar denna hjälpsande man "donator". Man kan fråga sig vad vinsten med att använda ordet "pappa" är för informanterna. En påtaglig vinst med detta syns i citatet: om någon retas för att dottern inte har en pappa, kan denna svara att det är klart att hon har en pappa. Denna vinst med att konstruera donatorn som pappa är ännu tydligare i följande citat:

och Kajsa kan ju till och med säga liksom, om hon känner sig liksom lite trängd, och sådär, ”du har ingen pappa”, kan ju nåt barn säga ”har jag visst det, han bor i Danmark” (Anna: mm) ”men jag känner honom inte”, det kan ju vara hennes svar (Anna: m, m) ja, då är det så (Anna: mm) men då har hon själv, hon har ett svar

Helena

Här blir det väldigt tydligt att pratet om donatorn som pappa kan skydda dottern när hon känner sig ”trängd” i förhållande till andra barns påståenden om att hon inte har en pappa. ”Hon har ett svar”, som Helena uttrycker det. Utgångspunkten här är att frånvaron av pappa är något man kan bli retad för, och något man behöver ha ett svar på, vilket kan ses om en direkt reflektion av den heterosexuella kärnfamiljen som samhällsnorm. I förra citatet framgick att donatorn som pappa var ett narrativ mödrarna försett dottern med: ”vi har liksom kört med Kajsa ända sen hon har börjat förstå att om nån retar oss att hon inte har en pappa, det är klart du har en pappa”. Subjektpositionen för *mödrarna* med att konstruera donatorn som pappa blir således som några som försett dottern med ett ”svar” och ett skydd mot andra barns trakasserier. Mödrarna framställs som några som har utrustat dottern med svar på tal, en strategi att handskas med en omgivning som kan ”reta” henne för att hon inte har en pappa.

I det första citatet säger Siri att det inte finns en ”person att relatera till” i samband med att kompisen David inte blev dotterns pappa. I mödrarnas fortsatta prat framgår dock att dottern relaterar till donatorn, fast i fantasin. Dottern fantiserar enligt mödrarna om att hennes pappa liksom Pippis är ”långt bort i Söderhavet, eller ibland har han vart i Stockholm”. Mödrarna beskriver även hur dottern berättar att pappan ”varit och skottat” vid gungorna när det varit mycket snö, och ”hittar på” och ”lever i sin fantasivärld”. Det förekommer också enligt mödrarna att dottern frågar om sin pappa. På så vis konstrueras donatorn som (frånvarande) pappa som levande i dotterns fantasivärld. Det faktum att inga andra informanter pratar om fantasier i förhållande till donatorn får mig att fundera på vilken vinst det kan finnas för mödrarna i att berätta om fantasierna om den frånvarande pappan. En möjlig vinst kan vara just att dottern faktiskt *har* en pappa att förhålla sig till, liksom andra barn med frånvarande fäder (Pippi). Detta skulle i så fall potentiellt framställa dottern som mindre annorlunda i förhållande till andra barn. Även om detta är en tämligen spekulativ tolkning från min sida, stöds den av att pratet om dotterns fantasier dyker upp omedelbart efter pratet om att dottern kan svara att hon visst har en pappa när hon blir retad. Dessutom förefaller det som att det mest problematiska med att inte ha en närvarande pappa är just andra barns eventuella mobbning. Helena säger att mödrarna ”bollat mycket fram och tillbaka” om

”pappans vara eller inte vara, eller hur det ska funka för Kajsa då”, varpå Siri säger ”man är ju rädd att hon kommer bli mobbad”. Vid ett senare tillfälle påpekar Siri att dottern inte är ”arg” på henne ”för att hon är istället för pappa”, varpå Helena säger att dottern är ”van vid att det finns olika typer av [familje] konstellationer”. Dessa utsagor kan tolkas som att det dottern skulle vara arg på, i förhållande till att hon inte har en närvarande pappa, är att hon därmed inte skulle ha en vanlig familj, vilket hon skulle kunna bli mobbad för. Att Siri pratar om sig själv som ”istället för pappa” tyder på en heteronormativ utgångspunkt om vad som utgör en familj. Således blir pratet om att dottern har en pappa, om än frånvarande, också ett sätt att konstruera familjen som mer ”normal”.

Värt att lägga märke till är att när donatorn här framställs som pappa minskar detta på intet sätt mödrarnas position som föräldrar. De framställs tvärtom som kärleksfulla föräldrar (första citatet) som försett barnet med skydd och en mer ”normal” familj. På så vis hade detta prat kunnat placeras vid annat prat som framställer donatorn som icke-förälder. Att jag placerar pratet under *Donatorn som Andra halvan* beror främst på att detta prat inte alls skapar samma distans till donatorn som övrigt prat om donatorn som icke-förälder. Tvärtom är donatorn påtagligt närvarande och ges en viss betydelse.

Diskussion

Resultatsdiskussion

Jag har i detta arbete undersökt hur mödrar som skaffat barn tillsammans med hjälp av en permanent okänd spermadonator framställer densamme. Jag hävdar att donatorn omtalas på två huvudsakliga sätt; dels som en icke-pappa eller icke-förälder, och dels som barnens andra genetiska halva. Att donatorn konstrueras på just dessa sätt är ingen slump. Båda konstruktionerna knyter tydligt an till dominerande samhällsliga diskurser om vad som utgör en familj, föräldraskap och betydelsen av genetisk påverkan och genetiska band mellan individer. Vid en jämförelse av resultatet med vad som framkommit av tidigare forskning, ser vi att båda huvudkonstruktionerna av donatorn återfinns i denna, även om syftet med tidigare studier sällan har varit att se hur donatorn framställs.

Jag kommer i följande diskussion först sammanfatta resultatet i förhållande till frågeställningarna, för att därefter diskutera resultatet i relation till tidigare forskning och sedan ge en avslutande reflektion och tolkning.

För att föra fram ståndpunkten att donatorn *inte är en pappa eller förälder* framför informanterna att donatorn är permanent *okänd* och själv vill vara detta, att donatorn är ett *redskap* för graviditet eller *bara spermier*, samt att han är en *snäll man som hjälper*. När donatorn konstrueras som redskap eller bara spermier pratas det om honom och barnens tillkomst på ett avpersonifierat sätt, där det finns explicita uttalanden om att man inte ser donatorn som en person. När man pratar om donatorn som en som hjälper uttrycker man att det är så donatorn ser på sin handling själv, och det förekommer liknelser vid att ge blod, organ och benmärg. När donatorn konstrueras som en icke-förälder förkastas diskursen om genetiska band som grund för föräldraskap, liksom heteronormativa diskurser om kärnfamiljen som den enda riktiga Familjen. I de alternativa konstruktionerna knyter informanterna istället an till handelsdiskurser, instrumentella och medicinska diskurser som har det gemensamt att de positionerar de talande som föräldrar som har rätt att köpa respektive få till skänks det de önskar och behöver utan vidare ansvar och skyldigheter gentemot donatorn, eller fortsatt kontakt med denne. Användandet av de alternativa samhällsdiskurserna markerar således att donatorn är ett avslutat kapitel för mödrarnas del och placerar donatorn utanför familjen. Att tala om donatorn som en icke-förälder fyller således funktionen av att skapa distans till donatorn och istället framställa båda mödrarna som föräldrar till barnet.

Det andra huvudsakliga sättet att prata om donatorn är som barnens *andra halva*. Underkonstruktionerna här har det gemensamt att de bekräftar dominerande samhälleliga diskurser om betydelsen av gener och en genetisk länk mellan individer. Utmärkande för detta prat är att donatorn framställs som en person som i och med den genetiska kopplingen till barnen (trots allt) är potentiellt betydelsefull, som en synlig del av barnen, som framtida identitetsfundering hos barnen och som en frånvarande pappa barnet kan fantisera och prata om. Denna typ av prat placerar således på sätt och vis donatorn inom familjen, till skillnad från pratet om donatorn som icke-förälder.

När informanterna framför utsagor om donatorn som barnens andra halva hänvisar de till donatorns nuvarande eller kommande *synlighet* i barnens utseende, hälsa, och personlighet. Informanterna pratar även om det genetiska ursprunget som i sig viktigt för barnen, och uttrycker att barnen kanske kommer att bli nyfikna på donatorn i tonåren när de söker sin identitet. Denna konstruktion av *donatorn som identitetsfundering* medför en potentiell förlust för barnen, eftersom donatorn är permanent okänd. Underkonstruktionerna *donatorn som en synlig del av barnen* och *donatorn som identitetsfundering* knyter tydligt an

till den dominerande samhällsdiskursen om donatorn som biologiskt ursprung, vilket inkluderar diskurser om geners påverkan på individer och biologiskt ursprung som viktigt för identitetsutvecklingen. Den förstnämnda konstruktionen framställer mödrarna som några som har tillräcklig alternativt bristfällig information om något som påverkar barnen. *Donatorn som identitetsfundering* framställer mödrarna som några som inte i sig själva med säkerhet räcker till för barnet, och som några som frångått dem något viktigt. Dessa subjektpositioneringar kan tänkas medföra krav på kontakt med donatorn för att återta en position som en god förälder. Samtidigt framför mödrarna att de frångått barnen det biologiska ursprunget för barnens skull. Det förekommer också utsagor om att den information mödrarna faktiskt har om donatorn kommer vara tillräcklig. Det är ett generellt mönster för dessa två underkonstruktioner, som knyter an till samhällsdiskursen om donatorn som biologiskt ursprung, att de är omgärdade av mer eller mindre kraftfullt motstånd. Att donatorn utgör barnens biologiska ursprung ifrågasätts inte, men vad detta innebär finns det motstridiga utsagor om.

Konstruktionen *Donatorn som pappa* bekräftar diskursen om att faderskap (men inte föräldraskap) definieras med genetiska band till barnet. Att donatorn utgör dotterns andra genetiska halva gör honom till pappa, men i detta prat framställs barnets återgivna *nuvarande* tankar och prat om pappan inte bara som oproblematiska utan även som innehållande en viss vinst. Mödrarna framställs i detta prat som kärleksfulla föräldrar som försett barnet med verktyg att hantera en heteronormativ omgivning.

Donatorn är inte en pappa/förälder. Att donatorn inte är en förälder är en huvuddiskurs i internationella studier över samkönat kvinnligt föräldraskap, till skillnad från i svensk forskning där (den kände) donatorn framstår som en förälder och pappa. I svensk forskning har dock de kända donatorerna också uppburit ett socialt föräldraskap (Ryan-Flood, 2005; Zetterqvist Nelson, 2007) i långt högre utsträckning än i internationella studier. Det finns därför fog att påstå att föräldraskap åtminstone delvis konstrueras med *sociala* band till barnet i såväl internationell som svensk forskning, liksom i föreliggande studie. I föreliggande studie liksom i vissa internationella finns det dock även *explicita* uttalanden om att genetiska band *inte* definierar varken föräldraskap eller faderskap. Därmed är donatorn inte en pappa. Precis som i Haimes och Weiners (2000) studie hävdar således de flesta av mödrarna i aktuell studie att barnen *överhuvudtaget* inte har en pappa eller far, och i likhet med den studien återfinns i aktuell studie uttalanden om att mödrarna kan ge barnen allt de behöver. Dock kompliceras frågan om behovet av en pappa i den studien och i viss mån även hos aktuella informanter av

medvetenheten om att *omgivningen* anser att barnen behöver en pappa. En av informanterna i aktuell studie påpekar exempelvis att man hela tiden får höra att det är viktigt med en pappa, och flera uttrycker rädsla för att barnen skall bli mobbade på grund av sin familjesituation. Att skydda barnet från eventuell mobbning tycks också vara den främsta vinsten för den familj i aktuell studie som faktiskt använder ordet pappa om donatorn. När Kajsa enligt mödrarna kan svara att hon visst har en pappa, påminner detta i viss mån om de studier där mödrar valt känd donator delvis för att barnen skall kunna ha en pappa att tala om inför andra (Almack, 2006; Dunne, 2000; Haines & Weiner, 2000). Behovet av en pappa tycks således uppstå på grund av omgivningens heteronormativitet snarare än utgöra ett grundläggande essentiellt behov hos ett barn. I ett samhälle där de facto frånvaron av en pappa i familjen måste förklaras och försvaras blir konstruktionen av donatorn som pappa ett av flera möjliga sätt att hantera omgivningens förväntan om att det måste finnas en pappa någonstans. Mödrarna som konstruerar donatorn som pappa gör i talet dock samma åtskillnad mellan biologiskt föräldraskap och socialt föräldraskap som uppvisats i mängder av studier (Almack, 2006; Donovan, 2000; Donovan & Wilson, 2008; Hermann-Green & Gehring, 2007; Kranz & Daniluk, 2006; Nordqvist, 2012; Ryan-Flood, 2005; se även Riggs & Scholz, 2011 och Vanfraussen, Ponjaert-Kristoffersen & Brewaeys, 2001). Även om Kajsas ”fröpappa” är en pappa i rent biologisk mening så är han inte en förälder- *mödrarna* är föräldrar. I resultatsredovisningen har jag visat hur pratet om donatorn som en icke-pappa och icke-föräldrar positionerar *båda* mödrarna som föräldrar till barnet. Jag hävdar att detta är den huvudsakliga vinsten med konstruktionen av donatorn som icke-pappa och icke-förälder. I ett samhälle som konstruerar föräldraskap med genetiska band/ betonar genetiskt föräldraskap, är det inte självklart att den sociala modern får erkännande som en förälder. Som vi sett är viljan att ge den sociala modern föräldrastatus rent juridiskt, men även socialt, det främsta skälet att välja okänd donator i internationella studier. I en studie över ungdomar uttryckte de som *inte* ville ha information om donatorn ofta sin lojalitet och samhörighet med den sociala modern (Vanfraussen et al., 2003) och rädslan att den sociala pappan inte skulle betraktas som en ”riktig” pappa var även ett motiv för svenska heterosexuella spermamottagare att inte berätta för barnen om användningen av DI (Lalos et al., 2007). Att stärka den sociala fadern var även den främsta vinsten med att avpersonifiera donatorn och prata om spermier i den nya zeeländska studien över heterosexuella informanternas konstruktioner av donatorn (Grace et al., 2007). Dessa studier ger stöd åt tolkningen att konstruktionen av donatorn som icke-pappa och icke-förälder tjänar syftet att positionera båda mödrarna som likvärdiga föräldrar, även om *explicita* utsagor om detta inte är vanligt förekommande i materialet.

Liksom i ett par internationella studier (Donovan & Wilson, 2008; Haimes & Weiner, 2000) tycks ordet ”pappa” för flertalet informanter i aktuell studie vara reserverat för en fader med en social roll i barnens liv. I internationella studier förekommer också ord som biologisk far, donatorpappa och även pappa om okända donatorer (Donovan & Wilson, 2008; Jones, 2005; Kranz & Daniluk, 2006). I fem av sju intervjuer i föreliggande studie används *aldrig* ord som förknippas med faderskap av något slag om donatorn. Mödrarna berättar också om hur de gång på gång får rätta personer i omgivningen när de kallar donatorn pappa. Man kan fråga sig varför dessa informanter inte ens använder ord som biologisk pappa eller biologisk far om donatorn; de hade ändå kunnat göra samma åtskillnad mellan biologisk far/ pappa respektive pappa/ förälder som Mikaela, Lotta, Helena, Siri och mödrar i internationella studier gör. Här kan svensk jämställdhetspolitik och faderskapsdiskurs vara en möjlig förklaring; i Sverige förväntas biologiska fäder *också* fylla en viktig social roll som förälder i högre grad än i andra länder (Ryan-Flood, 2005). Att överhuvudtaget använda ordet far/ pappa – även med preciseringen ”biologisk” framför – signalerar således i en svensk kontext möjligen även ett *socialt* faderskap där fäder är viktiga och betydelsefulla för barn. Att använda ”pappa-ord” om donatorn skulle i så fall vara detsamma som att ge denne en betydelse som informanterna tar avstånd från, och som skulle riskera att underminera den sociala moderns roll och status som betydelsefull i barnens liv. Att lägga till ”biologisk” framför ordet pappa skulle dessutom inte markera mindre betydelse då även biogenetiskt faderskap just i Sverige länge ansetts viktigt (se Zetterqvist Nelson & Malmquist, 2011). *Både* orden ”pappa” och ”biologisk” signalerar således möjligen att donatorn skulle vara viktigare för barnen än mödrarna tycks vilja framföra. Ordet donator blir ett sätt att markera att denne inte är viktig för familjen.

Liksom i internationella studier (Chabot & Ames, 2004; Donovan & Wilson, 2008; Goldberg, 2006; Kranz & Daniluk, 2006; Nordqvist, 2012; Ryan-Flood, 2005) framstår en vilja till gemensamt föräldraskap för mödraparet (utan inblandning av tredje part) som ett tungt vägande skäl till valet att inseminera på klinik jämfört med att använda en bekant man som donator. På det viset kan man säga att bortväljandet av en känd donator positionerar mödrarna som föräldrar och donatorn som en icke-förälder både i tidigare forskning och i föreliggande studie. Det faktum att donatorn i föreliggande studie är *permanent* okänd, och att detta gör honom till *än mindre* av en förälder, är däremot svårare att finna i tidigare forskning. Detta beror troligen på att permanent okänd donator i många länder till skillnad från i Sverige har varit lagstiftat och/ eller praxis (och norm) under tidsperioden för studien, och därför ett

mer självklart val. Även i studier där mödrar har kunnat välja identity release har författarna sällan särskilt detta från en icke-permanent donator. Det blir därför svårt att jämföra uttalandena från mödrarna i aktuell studie med studier där ”okänd” donator kan åsyfta både permanent okänd donator, donator med identity release och även okänd donator genom SI. Vissa informanter i föreliggande studie uttrycker att det inte gick att välja identity release i Danmark när de inseminerade, samtidigt som de hävdar att donatorn själv vill vara permanent okänd. Detta kan tyda på att informanterna i föreliggande studie, trots den upplevda bristen på val, behöver legitimeras användandet av en permanent okänd donator. Att hävda att donatorn själv vill vara okänd är ett starkt retoriskt grepp som framställer valet av okänd donator som okomplicerat och som en överenskommelse mellan parterna. Argumentet om att barnen riskerar att bli besvikna om de söker upp donatorn och denne inte vill ”vara med” som ett skäl att välja bort identity release förekommer i såväl föreliggande studie som i åtminstone en internationell studie (Kranz & Daniluk, 2006). Här syns således samma underliggande antagande att barnen faktiskt skulle söka upp donatorn om möjligheten fanns som i föreliggande studie. Detta gör framställandet av den okände donatorn som icke-pappa/förälder begripligt i den mån att en relation mellan barnet och donatorn skulle göra denne till mer av en del av familjen och förälder.

Övriga konstruktioner av donatorn som icke-pappa och icke-förälder återfinns i viss mån i internationella studier. Särskilt i studien över heterosexuella informanternas konstruktioner av donatorn återfinns det avpersonifierade pratet om att donatorn är ett redskap (Grace et al., 2007) och egentligen ”bara spermier”. Författarna diskuterar också att detta prat utgör ett aktivt förnekande av donatorns koppling till familjen. Pratet om spermier påminner också om hur vissa barn och ungdomar från lesbiska familjer som använt okänd donator pratar om hur de kom till (Möllerstrand & Wikström, 2011; Vanfraussen et al., 2001). I en belgisk studie pratade de flesta bara om sädesceller när de tillfrågades om hur det gick till när deras mor födde dem (Vanfraussen et al., 2001), och i en svensk studie pratade barnen om ”frön” och/ eller ägg, och de flesta lade till att fröna kom från en man (Möllerstrand & Wikström, 2011). Den här typen av avpersonifierat prat om donatorn är däremot inte särskilt vanligt i studier som rör mödrars förhållningssätt till donatorn. I en engelsk studie (Donovan & Wilson, 2008) återges hur vissa mödrar förklarar för barn att de fick gå till doktorn och få frön (seeds) för att barnen skulle bli till, vilket mycket liknar utsagor i aktuell studie. Att den typen av prat för övrigt är frånvarande i funna studier kan bero på att både

okända och kända donatorer använts i flertalet, och att syftet med dessa studier inte varit att underöka hur donatorn framställs.

I någon studie återfinns beskrivningen av donatorn som en snäll man som hjälper andra att få barn (Donovan & Wilson, 2008; se även Dundas & Kaufman, 2000). Konstruktionen återfinns även i en svensk studie över heterosexuella spermamottagare där detta liksom i aktuell studie var ett sätt att prata med barnen om deras tillkomst (Lalos et al., 2007). Även spermadonatorer själva konstruerar donationen delvis på detta sätt. I en australiensisk studie där trettio spermadonatorer deltog visade det sig att ett av flera sätt att prata om sperman och donationen var som en gåva som i likhet med annan kroppsvätska kunde ges till behövande (Riggs & Scholz, 2011). När donatorer konstruerade donationen på detta sätt pratade de om sig själva som altruistiska. Liknelsen vid att lämna blod anses i en annan studie, där både donatorer och mottagare deltog, som en mer passande liknelse för gametdonation än adoption (Broderick & Walker, 2001).

Donatorn som Andra halvan. Att det genetiska bandet mellan donatorn och barnen ges betydelse återfinns i mängder av internationella studier (Almack, 2006; Grace et al., 2007; Haimes & Weiner, 2000; Hermann-Green & Gehring, 2007; Kranz & Daniluk, 2006; Lalos et al., 2003; Lalos et al., 2007; Nordqvist, 2012; Riggs & Scholz, 2011). Nedan kommer enbart donatorn som en synlig del av barnen och donatorn som identitetsfundering diskuteras eftersom donatorn som pappa redan diskuterats ovan.

Såväl i internationella studier som i föreliggande berörs donatorn som en *synlig del av barnen* i tal om barnens utseende, hälsa och personlighet (Grace et al., 2007; Haimes & Weiner, 2000; Kranz & Daniluk, 2006; Vanfraussen et al., 2001), och särskilt i pratet om utseendelikheter framstår donatorn som en person (Grace et al., 2007; Kranz & Daniluk, 2006). Det finns stora likheter i pratet om att barn ärvt donatorns hår och händer (Kranz & Daniluk, 2006) och prat i föreliggande studie om att mödrarna vet att donatorn är lång eftersom barnen är långa. Det har visat sig att ungdomar är nyfikna på permanent okända donatorer framför allt för att se om dessa liknar dem eller inte (Vanfraussen, Ponjaert-Kristoffersen & Brewaeys, 2003b). I en amerikansk studie som undersökte ungdomars syn på *identity release* donatorer framkom att ungdomarna var nyfikna på donatorns utseende och personlighet, och att så gott som samtliga skulle vilja ha ett foto på donatorn (Scheib et al., 2005). Även donatorer själva uttrycker att något av dem finns kvar i världen genom barnen som tillkommit med deras sperma (Riggs & Scholz, 2011), och kan på så vis sägas konstruera

sig själva som en del av barnen. I en svensk studie av donatorer visade det sig att de flesta *inte* tyckte spermadonation var analogt med bloddonation just eftersom spermadonation skapar liv och för vidare gener (Lalos et al., 2003).

I föreliggande studie anger mödrarna att de framför allt tänker på eller undrar över donatorn i samband med barnens *olikheter* med dem själva. En strävan efter att *undvika* olikheter kan läsas in i en (viss) tendens till ”matchning” mellan donatorn och mödrarna, med (få) explicita uttalanden om att mödrarna vill att barnen skall likna dem själva. Fenomenet matchning dyker upp i flera studier (Chabot & Ames, 2004; Hermann-Green & Gehring, 2007; Jones, 2005; Nordqvist, 2010), och har också beskrivits som praxis när heterosexuella använt sig av donerade gameter (Jones, 2005). Att matcha donatorns utseende med den sociala moderns tolkas av Jones (2005) som ett sätt att etablera ett figurativt biogenetiskt band mellan henne och barnet. Förfaringssättet kan ses som ett försök att se ut som en ”genetisk familj”. Nordqvist (2010) skriver i en mycket liknande analys att mödrarnas matchning kan ses som ett sätt att hantera samhällsliga diskurser om att sociala band mellan individer är svagare än blodsband. Matchningen med mödrarna gör att familjen liknar en ”normal” familj med två föräldrar med genetiska band till barnen. När donatorn blir osynlig i barnets utseende, blir han också osynlig inför tänkta Andra, liksom för mödrarna. Donatorn försvinner som person, som någon barnet är relaterat till, som potentiell förälder och som potentiellt hot mot familjen. Barnet tillhör då otvivelaktligen mödrarna. Att söka likheter handlar således enligt Nordqvist (2010) både om att koppla ihop (barnet med mödrarna) och koppla från (donatorn från barnet och familjen).

Mycket i detta resonemang kan tänkas gälla även för mödrarna i föreliggande studie, eftersom merparten av deras utsagor om donatorn går ut på att distansera denne från familjen, (det vill säga allt prat om donatorn som icke-pappa/ förälder). Således kan mödrarnas matchning både ses som ett erkännande av att donatorn (potentiellt) utgör en synlig del av barnen, och därmed placeras inom familjen, och en strävan *bort* från detta. Nordqvist (2010) och Jones (2005) visar hur matchning trots detta på sätt och vis utgör ett erkännande av samhällsdiskursen om genetiska band som grund för föräldraskap. Likhetsnormen är i föreliggande studie liksom i tidigare forskning också märkbar i utsagor om att välja samma donator till syskon för att de ska bli lika varandra (Grace et al., 2007; Haimes & Weiner, 2000; Kranz & Daniluk, 2006), vilket liksom förfaringssättet matchning kan ses som ett sätt att få familjen att se ”normal” ut (Grace et al., 2007).

I tidigare forskning tycks det vara vanligt att referera till donatorn som någon de genetiska barnen kommer att behöva för sin egen känsla av identitet. Uttalanden om att kännedom om det biologiska ursprunget behövs när man bildar sig sin egen identitet finns i föreliggande studie, i Nordqvists (2012) engelska studie och i den nya zeeländska studien där heterosexuella föräldrar deltog (Grace et al., 2007). Resonemanget återkommer även i en amerikansk studie där föräldrar från olika typer av familjer anger främjandet av barnens identitetsutveckling som skäl att välja identity release donator (Scheib et al., 2003), men är annars ofta troligen ett underliggande antagande i utsagor om vikten av och rätten till biologiskt ursprung. Barnens behov av kännedom om sitt biologiska ursprung/ sin biologiska far är exempelvis som vi sett både i svensk och internationell forskning ett återkommande skäl för mödrar att välja känd donator (Almack, 2006; Donovan, 2000; Dunne, 2000; Goldberg, 2006; Hermann-Green & Gehring, 2007; Nordqvist, 2012; Ryan-Flood, 2005; Touroni & Coyle, 2002; Zetterqvist Nelson, 2007). I svenska studier uttalar mödrar sig om alternativet att välja insemination i Danmark som liktydigt med att beröva barnen halva identiteten (Zetterqvist Nelson, 2007) och menar att kännedom om biologiska rötter behövs för att må bra (Ryan-Flood, 2005). Barnens fundamentala rätt att känna till sitt biologiska ursprung var likaså ett motiv till att berätta för barnen om användandet av DI i en studie över svenska heterosexuella informanter (Lalos et al., 2007). Biologiskt ursprung som en rättighet omtalas även av donatorer (Riggs & Scholz, 2011). Både i föreliggande studie och i flera studier jag läst uttalar sig föräldrar om barnens behov av att veta ”var de kommer från” (Almack, 2006; Grace et al., 2007; Haines & Weiner, 2000; Nordqvist, 2012) och omtalar donatorn som barnens ”andra halva” (Haines & Weiner, 2000; Nordqvist, 2012). Av de mödrar som hade använt sig av okänd donator i Haines och Weiners (2000) studie, föreställde sig flera att barnen framöver kunde känna sig sårade och förfördelade, men det förekom även att behovet av kännedom om biologiskt ursprung sågs som socialt konstruerat. Liknelsen med adopterade barn användes både i denna studie och i föreliggande dels för att påvisa vikten av biologiskt ursprung och dels för att visa att barnen i den egna familjen inte befinner sig i samma situation. Ärlighet gentemot barnen som ett slags hanterande eller förebyggande av potentiellt negativa konsekvenser av att ha permanent okänd donator förekommer såväl i föreliggande studie som i tidigare forskning (Donovan & Wilson, 2008; Kranz & Daniluk, 2006; Ryan-Flood, 2005). I den kanadensiska studien (Kranz & Daniluk, 2006) valde mödrar okända donatorer som det fanns mycket (icke-identifierande) information om som en strategi att underlätta för barnen att hantera att de kommit till med okänd donator.

I samband med prat om att barnen saknar information om andra delen av sitt genetiska ursprung, pratar några informanter i föreliggande studie om vikten av att ha samma donator till alla barn i familjen. Detta förfaringssätt återfinns i många andra studier (Grace et al., 2007; Haimés & Weiner, 2000; Jones, 2005; Kranz & Daniluk, 2006; se även Lundin, 2006, för en studie i svensk kontext). Om detta skriver Jones (2005) att den betydelse som de genetiska banden inom familjen därmed ges, är en medveten respons till barnens avsaknad av information om sitt biologiska ursprung. Så tycks det även vara i föreliggande studie; barnens *avsaknad* av information om donatorn är ett skäl att välja samma donator till båda barnen. Även i Lundins (2006) svenska studie anger mödrarna att de valt samma donator just för att de inte vet hur pass viktigt det biologiska ursprunget kommer bli för barnen i framtiden.

Att donatorn är någon barnen kanske kommer fundera på och vilja veta mer om när de i tonåren formar sin egen identitet, tycks således framställas som något potentiellt problematiskt i såväl aktuell studie som i tidigare forskning. Det blir något som behöver förebyggas, hanteras och kompenseras för. Varför konstruerar mödrarna donatorn som identitetsfundering när de själva inte med självklarhet framstår som goda föräldrar genom den konstruktionen? En kritik som framförts mot Foucauldiansk diskursanalys är att den inte besvarar just den typen av frågor (Willig, 2008). Som nämnts dyker konstruktionen i aktuell studie upp framför allt som svar på frågor och påståenden från mig. Utsagorna fyller därför delvis funktionen av att tillmötesgå mig som intervjuare och kanske även som blivande psykolog. Hur människor uttrycker sig beror alltid på den diskursiva kontext de befinner sig i (Willig, 2008). Den lokala kontexten i intervjusituationen innebar i det här fallet en blivande psykolog som ställde frågor som adresserade den genetiska kopplingen mellan barnen och donatorn. Genom att reflektera kring denna framstår informanterna möjligen som mer trovärdiga, och därmed kanske som mer kompetenta föräldrar, än om de helt hade tagit avstånd från donatorns betydelse som genetiskt ursprung. Därtill, och kanske än mer påtagligt, är konstruktionen kanske både i tidigare forskning och i aktuell studie ett tecken på att inte heller dessa mödrar helt kan undgå de starka samhälleliga diskurser som säger att barn behöver veta sitt biologiska ursprung för att utvecklas optimalt och kunna bilda sig en identitet. Som vi sett förekommer det dock både i aktuell studie och i tidigare forskning (Haimés & Weiner, 2000) även utsagor om att biologiskt ursprung inte är viktigt, vilket visar hur mödrarna i detta prat pendlar mellan att tillskriva och avskriva genetiskt ursprung betydelse.

De två huvudsakliga sätt varpå donatorn framställs återfinns således i studier där såväl homosexuella som heterosexuella föräldrar deltar, liksom barn och donatorer. Det visar sig att mödrar i både tidigare forskning och aktuell studie pratar om donatorn dels i termer av en icke-förälder, och dels i termer av genetiskt ursprung, barnens andra genetiska halva. Begreppet förälder är i västerländsk kultur intimt hopflätat med begreppet genetiskt ursprung (Nordqvist, 2012; Schneider 1980) och mödrarna gör explicita ansträngningar att separera de två. Donatorn är barnens andra genetiska halva, men därmed *inte* en förälder.

Donatorn som både betydelselös och betydelsefull. Vid en jämförelse huvudkonstruktionerna emellan ser vi att det föreligger en motsättning mellan dem. I ena fallet (*Donatorn är inte en pappa/förälder*) markerar mödrarna att donatorn inte är betydelsefull och inte en del av familjen, medan den andra (*Donatorn som Andra halvan*) placerar donatorn inom familjen som potentiellt betydelsefull i termer av genetisk påverkan på barnen, men också som en person barnen kanske kommer vilja veta mer om eller redan fantiserar om. I föreliggande studie konstruerar samtliga mödrar donatorn på flera sätt, och det finns ingen informant som inte *i viss mån* använder sig av båda huvudkonstruktionerna. Detta innebär att donatorn och/ eller det genetiska bidraget från denne *samtidigt* konstrueras som betydelselös och potentiellt betydelsefull. Det kan också uttryckas som att *genetiska band* mellan individer samtidigt framställs som oviktiga och viktiga. I den första konstruktionen betyder de genetiska banden ingenting – det är de sociala banden som har betydelse. I den andra konstruktionen betyder de genetiska banden trots allt något, och donatorn plockas därmed in i familjen som potentiellt viktig- även om detta ofta görs ganska motvilligt. Mycket liknande fynd återfinns i den nyzeeländska studien över heterosexuella informanter (Grace et al., 2007). Donatorn omtalades i denna just som en betydelselös, ointressant icke-person (bara spermier) *samtidigt* som han framstod som en betydelsefull person i bemärkelsen genetiskt ursprung och i förhållande till genetisk påverkan på barnen; en person som föräldrarna tveksamt erkände att de trots allt kunde känna sig nyfikna på. Författarna menar att dessa motstridiga utsagor där donatorn å ena sidan är intressant och viktig, och å andra sidan betydelselös och irrelevant reflekterar en samhällelig spänning runt frågor kring arv och miljö. Föräldrarna i den studien inseminerade under 80-talet då enligt författarna en helt annan diskurs rådde kring gametdonation, donatorn, och gens påverkan, men har sedan dess upplevt ett kulturellt skifte i dessa frågor, där bland annat genetiskt arv ses som mer betydelsefullt.

En liknande spänning mellan diskurser diskuteras av Jones (2005). Donatorns gener framställdes av hennes informanter som viktiga i förhållande till att stärka den implicerade genetiska kopplingen till den sociala modern. Samtidigt finns det i Jones (2005) studie liksom i föreliggande ett uttalat ointresse för donatorn, och exempel på explicita uttalanden om icke-betydelsen av blodsband och gener. Jones diskuterar att lesbiska möjligen ifrågasätter den heterosexuella familjenormen när de bildar familj med varandra. Men därmed är inte sagt att diskursen kring genetiskt släktskap också ifrågasätts. Man kan enligt Jones (2005) inte säga att mödrarna antingen anammar eller gör motstånd mot diskurser om biologins betydelse och vad som utgör en familj. Författaren använder istället ordet *koreografi* om detta komplexa hanterande av dessa frågor, där diskurser mobiliseras och används efter omständigheter vid en viss tidpunkt. Ett liknande resonemang återfinns hos Nordqvist (2012) i diskussionen av hur mödrarna i hennes studie plockar *vissa* kulturella förståelser av vad en förälder är till förmån från andra. Genom att tona ned biogenetiskt släktskap och istället betona kärlek, omsorg och vilja till föräldraskap kunde mödrarna hävda att barnen var deras.

Avslutande reflektion. Hur ska vi förstå den här spänningen mellan att avskriwa och tillskriva genetiskt arv betydelse? Kanske bör inte allt för stor vikt läggas vid skillnaden mellan huvudkonstruktionerna av donatorn. Tittar vi närmare på de två huvudsakliga sätten att tala om donatorn ser vi att även mycket prat i huvudkonstruktionen *Donatorn som Andra halvan* strävar mot att tona ned betydelsen av gener och den genetiska kopplingen till donatorn. Låt oss jämföra det tal som handlar om huruvida donatorn är en pappa eller ej med det tal som genom sitt fokus på gener tydligast refererar till donatorn som genetiskt ursprung, det vill säga talet om donatorn som en synlig del av barnen och som identitetsfundering. Explicita uttalanden som handlar om att donatorn inte är en pappa, riktig pappa, eller att han är en (frö) pappa men inte förälder kommer spontant från informanterna i ett tidigt skede av intervjuerna, medan de tydligaste utsagorna om donatorn som genetiskt ursprung framför allt utgör svar på frågor och är omgärdat av nedtonande utsagor eller motargument. Att pappa-pratet uppträder helt spontant visar att samtliga informanter behöver förhålla sig till frågan om huruvida donatorn är en pappa eller ej. Förhållandet mellan pappa-pratet och genpratet kan också uttryckas som att donatorn i första hand framställs som en icke-förälder av informanterna. Det kan också tyda på att det budskapet är mer angeläget att föra fram för informanterna. Det tycks viktigare för informanterna att framföra att donatorn inte är en pappa eller förälder, än att föra fram att han är eller kan bli en del av deras utseende, personlighet, hälsa och framtida identitetsfunderingar. När det senare trots allt görs, är det ofta omgärdat av

utsagor som tonar ned betydelsen av donatorns koppling till barnen. Det finns utsagor om att socialt arv är viktigare än genetiskt, utsagor om att barnen inte kommer vara nyfikna på donatorn, utsagor om att det inte medför något positivt att finna sina biologiska föräldrar, liksom utsagor om att barnen kommer att må (fortsatt) bra utan kännedom om sitt biologiska ursprung. Likaså kan matchningen donatorn och mödrarna emellan läsas som en önskan att distansera donatorn från familjen. Således finns det mycket prat i talet om den genetiska kopplingen till donatorn som kan sägas framföra samma budskap som talet om donatorn som icke-förälder: att det genetiska bandet till donatorn inte gör honom viktig. Samtidigt finns det i pratet om donatorn som icke-förälder uttalanden som *implicit* uttrycker att genetiska band är viktiga. Som vi sett blir donatorn mindre av en pappa just för att han är permanent okänd. Utsagor om att barnen riskerar att bli besvikna om de söker upp donatorn och denne inte vill "vara med" kan tolkas som att donatorn *i egenskap av* genetisk far *också* förmodas vara intressant som en person med en *social roll* i barnens liv. Ett något annorlunda sätt att uttrycka det är att det genetiska bandet i *vissa* utsagor trots allt (implicit) framställs som så pass betydelsefullt att ett socialt band också skulle etableras om det vore möjligt. Det finns således en viss spänning runt vikten av det genetiska bandet *inom* huvudkonstruktionerna, där *merparten* av informanternas utsagor dock argumenterar för att det genetiska bandet till donatorn inte är viktigt. Detta får mig att fundera på vad som egentligen står på spel när mödrarna så kraftfullt markerar att donatorn inte är en pappa/ förälder. Jag har i analysen framställt detta uttalande som en motdiskurs till samhälls idéer om att genetiska band definierar faderskap/ föräldraskap/ släktskap och att alla familjer består av mamma, pappa, barn. Jag har visat att mödrarna *definierar* föräldraskap med sociala band. Dock finns som nämnts även ett tveksamt erkännande av att genetiskt släktskap trots allt betyder något. Detta i kombination med pratet om barnens eventuella besvikelse och det faktum att även heterosexuella familjer som mottagit donerad sperma är oroad för att donatorn skall betraktas som barnens "riktiga" pappa (Lalos et al., 2007), kan tolkas som att det kanske inte är hur donatorn och mödrarna definieras som egentligen står i centrum. Mödrarnas argumentation kanske inte i första hand ska läsas som en argumentation för att den sociala modern *överhuvudtaget* är en förälder, utan som en argumentation för att hon i egenskap av social förälder är *viktigare* än donatorn. Förekomsten av två huvudkonstruktioner, där mycket prat framför ståndpunkten att genetiska band är oviktiga, kan tolkas som att mödrarna i sitt tal förhåller sig till och gör motstånd mot *en och samma samhällsdiskurs*: att donatorn i kraft av biologisk far är en *verkligare, naturligare* eller *viktigare* förälder än den sociala modern (Schneider, 1980).

Donatorn som icke-pappa/ förälder kan således möjligen läsas som en motdiskurs till diskursen om att genetiska band är *starkare* än sociala band, snarare än att genetiska band *överhuvudtaget* utgör grund för släktskap. När mödrarna påpekar att donatorn inte är en förälder utan egentligen bara ett redskap, en hjälpare som är ointresserad av barnen, och inte går att spåra, utgör detta i den tolkningen ett kraftfullt motstånd mot den kulturella uppfattningen att den biologiska pappan måste vara viktig i egenskap av barnets verkliga förälder. Och när mödrarna i pratet om donatorn som framtida identitetsfundering uttrycker att alla inte är intresserade av att söka sina rötter, att det sällan kommer något gott av att söka upp sina biologiska föräldrar, och att det är viktigare att bli älskad av sin familj, kan även detta läsas som en motdiskurs till samma samhällseliga idé.

Förekomsten av två konstruktioner, där den ena tydligt placerar donatorn utanför familjen som betydelselös och där den andra ger ett erkännande av det genetiska bandet med donatorn samtidigt som det mesta pratet här tonar ned betydelsen av detta, visar att donatorn i mödrarnas prat aldrig ges en central plats i familjen. Han har en genetisk koppling till barnen, men denna gör honom inte särskilt viktig, och framför allt inte viktigare än den familj barnen har omkring sig. Donatorn framställs istället som betydelselös för familjen.

Metoddiskussion

Personlig reflexivitet/ Intervjusituationen. Såsom själv levande i en samkönad relation med gemensamma barn och dessutom inläst på området före intervjutillfällena, har min förförståelse vid början av detta arbete varit enorm. Jag blev exempelvis inte särskilt förvånad när samtliga informanter i början av intervjun kom in på frågan om huruvida donatorn var en pappa eller inte. Både av egen erfarenhet och från de studier jag läst, visste jag att frågan om faderskap troligen skulle dyka upp. Denna förförståelse har givetvis påverkat alla delar av arbetsprocessen. Jag har vid intervjutillfället inte varit "naiv" och okunnig, utan har tvärtom haft ett egenintresse och egna åsikter i dessa frågor. Något jag funderat över är hur det skulle ha påverkat resultatet om jag själv varit mer öppen med mina egna åsikter, eller åtminstone varit öppen med att även mina barn tillkommit med okänd donator. Jag hade vid vissa tillfällen i ett par intervjuer en känsla av att informanterna kände sig något ifrågasatta, särskilt när vi pratade om donatorn i termer av biologiskt ursprung. Om informanterna vetat att jag själv begagnat mig av okänd donator är det möjligt att mindre ambivalens kring valet av permanent okänd donator, och kring vikten av biologiskt ursprung, syns i resultatet. Jag vill i detta sammanhang dock påminna om den samhällseliga kontext kvinnliga par bildar familj i.

En viss försiktighet, försvarsinställning eller ambivalens hade sannolikt funnits i materialet oberoende av intervjuare och intervjustil, då informanterna ändå aldrig kan ställa sig utanför samhälleliga diskurser som säger att barn behöver kunskap om sitt biologiska ursprung för att må bra och utvecklas optimalt. Att endast en informant strök stycken ur transkripten kan också tas som ett tecken på att informanterna i efterhand inte var alltför missnöjda med hur de uttryckte sig under intervjun.

Intern logik. Inför intervjuerna hade jag inte bestämt exakt vilken diskursanalytisk metod jag skulle använda. Jag visste att jag ville ta reda på hur informanterna i talet förhöll sig till donatorn och diskurser om biologiskt ursprung, betydelsen av blodsband, manliga förebilder och behovet av en pappa. Intervjuguiden utarbetades med detta breda syfte som grund, och inkluderade följaktligen frågor om bland annat manliga förebilder och hur omgivningen ser på den sociala respektive biologiska modern (se bilaga 1).

Focauldiansk diskursanalys enligt Willig (2008) valdes för att den bäst svarade mot vad jag var intresserad av att undersöka, för att den stod i samklang med min kunskapssyn och samhällssyn, och inte minst för att det fanns en tydlig guide för tillvägagångssätt. Detta visade sig vara en rolig, spännande men också tidskrävande och ganska svår analysmetod, och jag insåg under arbetets gång att alla fyra breda temata som hade relevans för initiala frågeställningar inte skulle kunna analyseras så ingående. Hade frågeställningen vid intervjutillfället begränsats till ”Hur framställs donatorn?”, hade jag sannolikt inte gått ut fullt så brett. Bland annat hade jag inte ställt frågan om manliga förebilder då det knappast är rimligt att en okänd donator fungerat som sådan. Frågor kring bemötande på barnavårdcentral hade inte heller ingått, då dessa ämnade fånga informanternas resonemang kring det faktum att endast en av dem har biologiska band till barnet. Om jag vetat att analysmetoden var så tidskrävande hade jag också begränsat antalet intervjuer till fem eller högst sex. Nu fann jag mig i situationen att jag hade mer material än vad jag ansåg var möjligt att analysera med vald metod inom ramen för ett examensarbete. Bristande intern logik föreligger således på det sätt att onödigt mycket data samlades in i förhållande till forskningsfrågan som detta arbete besvarar. Jag beklagar verkligen att endast en mindre del av det totala materialet presenterats, då mycket värdefull kunskap finns att hämta i andra delar av materialet. Framför allt hade det varit värdefullt att se hur informanterna talar om betydelsen av pappor och manliga förebilder, då samkönade svenska par ofta lyft fram barnens behov av dessa som skäl att använda känd donator (Ryan-Flood, 2005; Zetterqvist Nelson, 2007). Då arbetet ingår i ett större forskningsprojekt kommer dock materialet att finnas kvar för möjliga framtida analyser, och

det är min innerliga förhoppning att sådana kommer göras. Den interna logiken för det som dock *har* analyserats, anser jag vara god. Med det övergripande syftet att undersöka hur donatorn framställs är semistrukturerade intervjuer en god datainsamlingsmetod och analysmetoden svarar väl mot det syftet.

Svårigheter i analysarbetet. En oväntad svårighet i analysarbetet var att avgöra vad som skulle räknas som en utsaga om donatorn. Explicita utsagor om att donatorn inte var en pappa var naturligtvis lätta att upptäcka, och i början byggde analysen på just sådana utsagor där informanterna tydligt uttalade sig om vad en donator är eller inte är. Ju mer jag arbetade med materialet, desto mer prat kunde dock kopplas till donatorn. En utsaga där någon, apropå valet av okänd donator, påpekar att hon har mindre information själv om sitt biologiska arv, måste ju rimligtvis ses som en referens till donatorn, även om informanten inte tydligt säger att donatorn utgör barnens biologiska arv. Var gränsen skall dras, blir en fråga för bedömning och förhandling, där man hade kunnat göra en annorlunda bedömning än jag har gjort. *Allt* som finns att säga om framställningen av donatorn är således inte sagt med denna analys. Att inkludera mer skulle dock enligt min mening gjort texten alltför omfattande och svårläst, och inte förändra resultatet i någon väsentlig mån. Genomläsningar av det totala materialet efter att analysen gjorts ger samma huvudsakliga bild av framställningen av donatorn som nuvarande resultat.

En liknande komplexitet i arbetet var svårigheten att skilja på biologiskt ursprung och far/ förälder. I både aktuell studie liksom i exempelvis Nordqvist (2012) finns explicita utsagor om att biologiskt ursprung inte definierar föräldraskap. Samtidigt finns ett erkännande av det genetiska bandet mellan donatorn och barnen – med andra ord, det genetiska släktskapet. Resultatet att donatorn inte är en förälder samtidigt som han utgör barnens genetiska ursprung kan därför tolkas som ett sätt att skilja på socialt föräldraskap och genetiskt, och lägga tonvikten vid det sociala. Men detta särskiljande tycks inte alltid vara helt enkelt, förmodligen därför att den självklara utgångspunkten åtminstone i en svensk kontext är att ett biologiskt föräldraskap också inkluderar ett socialt. En pappa i en heterosexuell familjekonstellation uppfyller vanligen flera samhällseliga diskurser om barns behov *samtidigt*:

- 1) Tillfredsställa barnens behov av en normal familj, en mamma och en pappa
- 2) Tillfredsställa barnens behov av manliga förebilder
- 3) Tillfredsställa barnens behov av kännedom om biologiskt ursprung

Om man tar bort ”pappa” tar man bort flera saker samtidigt, och informanterna pratar därför om frånvaron av pappa på flera olika nivåer, och det kan vara svårt att urskilja vilken nivå de rör sig på vid ett visst tillfälle i intervjun. Ett uttalande om att barnen kan komma att sakna något i och med att de kommit till med hjälp av okänd donator kan i materialet referera både till förlust av (social) pappa och därmed normal familj, förlust av manlig förebild i familjen, och förlust av biologiskt ursprung, och det har ibland varit svårt att avgöra vad som var i fokus.

Extern validitet. I studien har elva informanter medverkat som valdes ut för att de var bosatta på ett rimligt avstånd från mig, och för att jag inte personligen kände till dem. Med andra ord föreligger inget slumpmässigt urval till studien, och jag uttalar mig givetvis inte om hur hela gruppen samkönade par som använt sig av permanent okänd donator konstruerar densamme. Det är framför allt inte givet att mödrar som använt donator med *identity release* framställer donatorn på samma sätt. Studien har således inte per automatik någon generaliserbarhet, vilket inte heller var ett syfte med den från början. Dock eftersom analysen visat att dessa sätt att konstruera donatorn är *möjliga*, och eftersom samma huvudkonstruktioner återfinns i tidigare forskning, och delvis samma underkonstruktioner uppträder i heterosexuella informanters tal, är det troligt att fler än just dessa kvinnor konstruerar donatorn på liknande sätt.

Förslag till framtida forskning

Framtida forskning som intresserar sig för just framställningen av en permanent okänd donator kan med fördel rikta in sig på mödrar som har barn i den ålder då de förväntas uppvisa ett ökat intresse för donatorn. Vidare vore det väldigt intressant att se hur dessa ungdomar själva framställer donatorn.

Det vore också av intresse att undersöka hur mödrar som använt *identity-release*-donator framställer denne, och huruvida detta skiljer sig från konstruktionerna som presenterats här.

Ett annat område av intresse är hur mödrar som använt sig av okänd donator talar om barns behov av pappor och manliga förebilder.

Referenser

- Almack, K. (2006). Seeking sperm: Accounts of lesbian couples' reproductive decision-making and understandings of the needs of the child. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 20(1), 1-22. doi: 10.1093/lawfam/ebi030
- Anderssen, N., Amlie, C. & Ytterøy, A. E. (2002). Outcomes for children with lesbian or gay parents. A review from studies 1978-2000. *Scandinavian Journal of Psychology*, 43(4), 335-351. doi: 10.1111/1467-9450.00302
- Biblarz, T. J. & Stacey, J. (2010). How does the gender of parents matter? *Journal of Marriage and Family*, 72(1), 3-22. doi: 10.1111/j.1741-3737.2009.00678.x
- Boggis, T. (2001). Affording our families: class issues in family formation. I M. Bernstein & R. Reimann (Red.), *Queer families queer politics. Challenging culture and the state* (ss. 175-181). New York: Columbia University Press.
- Bos, H. M. W. & Balen, F. (2010). Children of new reproductive technologies: Social and genetic parenthood. *Reproductive Health: Education and counseling issues, Patient Education and Counseling*, 81(3), 429-435. doi: 10.1016/j.pec.2010.09.012
- Bos, H. M. W. & Gartrell, N. K. (2011). Adolescent of the US national longitudinal lesbian family study: The impact of having a known or an unknown donor on the stability of psychological adjustment. *Human Reproduction*, 26(3), 630-637. doi: 10.1093/humrep/deq359
- Bos, H. M. W. & Hakvoort, M. (2007). Child adjustment and parenting in planned lesbian families with known as-yet unknown donors. *Journal of Psychosomatic Obstetrics & Gynecology*, 28(2), 121-129. doi: 10.1080/01674820701409793
- Broderick, P. & Walker, I. (2001). Donor gametes and embryos: Who wants to know what about whom, and why? *Politics and the Life Sciences*, 20(1), 29-42. Hämtad från <http://www.jstor.org/stable/4236618>
- Börjesson, M. & Palmblad, E. (2007). Introduktion. I M. Börjesson & E. Palmblad (Red.), *Diskursanalys i praktiken* (ss. 7-28). Malmö: Liber.
- Chabot, J. M. & Ames, B. D. (2004). "It wasn't 'let's get pregnant and go do it':" Decision making in lesbian couples planning motherhood via donor insemination. *Family Relations*, 53(4), 348-356. doi: 10.1111/j.0197-6664.2004.00041.x
- Clarke, V. (2002). Sameness and difference in research on lesbian parenting. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 12(3), 210-222. doi: 10.1002/casp.673

- Clifford, D., Hertz, F. & Doskov, E. (2010). *A legal guide for lesbian & gay couples* (15 uppl.). Berkely: Nolo
- Cowden, M. (2012). 'No harm no foul': A child's right to know their genetic parents. *International Journal of Law, Policy and the Family* 26(1), 102–126. doi: 10.1093/lawfam/ebr021
- Daniels, K. (2007). Donor gametes: anonymous or identified? *Best Practice & Research Clinical Obstetrics and Gynaecology*, 21(1), 113-128. doi: 10.1016/j.bpogyn.2006.09.010
- Donovan, C. (2000). Who needs a father? Negotiating biological fatherhood in British lesbian families using self-insemination. *Sexualities*, 3(2), 149-164. doi: 10.1177/136346000003002003
- Donovan, C. (2006). Genetics, fathers and families: exploring the implications of changing the law in favour of identifying sperm donors. *Social & Legal Studies*, 15(4), 494-510. doi: 10.1177/0964663906069543
- Donovan, C. & Wilson, A. R. (2008). Imagination and integrity: decision-making among lesbian couples to use medically provided donor insemination. *Culture, Health & Sexuality*, 10(7), 649-665. doi: 10.1080/13691050802175739
- Dundas, S. & Kaufman, M. (2000). The Toronto lesbian family study. *Journal of Homosexuality*, 40(2), 65-79. doi: 10.1300/J082v40n02_05
- Dunne, G. A. (2000). Opting into motherhood. Lesbians blurring the boundaries and transforming the meaning of parenthood and kinship. *Gender & Society*, 14(1), 11-35. doi: 10.1177/089124300014001003
- Ernst, E., Ingerslev, H. J., Schou, O. & Stoltenberg, M. (2007). Attitudes among sperm donors in 1992 and 2002: a Danish questionnaire survey. *Acta Obstetrica et Gynecologica Scandinavica*, 86(3), 327-333. doi: 10.1080/00016340601133913
- Frith, L. (2001). Gamete donation and anonymity. The ethical and legal debate. *Human Reproduction*, 16(5), 818-824. doi: 10.1093/humrep/16.5.818
- Gartrell, N. K., Bos, H. M. W. & Goldberg, N. G. (2011). Adolescent of the U.S. national longitudinal lesbian family study: sexual orientation, sexual behavior, and sexual risk exposure. *Archives of Sexual Behavior*, 40(6), 1199-1209. doi: 10.1007/s10508-010-9692-2
- van Gelderen, L., Bos, H. M. W., Gartrell, N., Hermanns, J. & Perrin, E. C. (2012). Quality of life of adolescents raised from birth by lesbian mothers: The US national longitudinal

- family study. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 33(1), 17-23.
doi:10.1097/DBP.0b013e31823b62af
- Goldberg, A. (2006). The transition to parenthood for lesbian couples. *Journal of GLBT Family Studies*, 2(1), 13-42. doi: 10.1300/J461v02n01_02
- Goldberg, A. E., Smith, J. A. Z. & Perry-Jenkins, M. (2012). The division of labour in lesbian, gay and heterosexual new adoptive parents. *Journal of Marriage and Family*, 74(4), 812-828. doi: 10.1111/j.1741-3737.2012.00992.x
- Golombok, S. (1998). New families, old values: considerations regarding the welfare of the child. *Human Reproduction*, 13(9), 2342-2347. Hämtad från <http://claradoc.gpa.free.fr/doc/191.pdf>
- Grace, V. M., Daniels K. R. & Gillett, W. (2007). The donor, the father, and the imaginary constitution of the family: Parent's constructions in the case of donor insemination. *Social Science and Medicine*, 66, 301-314. doi: 10.1016/j.socscimed.2007.08.029
- Haimes, E. & Weiner, K. (2000). 'Everybody's got a dad...'. Issues for lesbian families in the management of donor insemination. *Sociology of Health & Illness*, 22(4), 477-499. doi: 10.1111/1467-9566.00215
- Hequembourg, A. (2004). Unscripted motherhood: lesbian mothers negotiating incompletely institutionalized family relationships. *Journal of Social and Personal Relationships*, 21(6), 739-762. doi: 10.1177/0265407504047834
- Hermann-Green, L. K. & Gehring, T. M. (2007). The german lesbian family study: planning for parenthood via donor insemination. *Journal of GLBT family studies*, 3(4), 351-395. doi: 10.1300/J461v03n04_02
- Isaksson, S., Skoog Svanberg A., Sydsjö, G., Thurin-Kjellberg, A., Karlström, P.-O., Solensten, N.-G. m fl. (2011). Two decades after legislation on identifiable donors in Sweden: are recipient couples ready to be open about using gamete donation? *Human Reproduction*, 26(4), 853-860. doi: 10.1093/humrep/deq365
- Jadva, V., Freeman, T., Kramer, W. & Golombok, S. (2010). Experiences of offspring searching for and contacting their donor siblings and donor. *Reproductive Biomedicine Online*, 20, 523-532. doi: 10.1016/j.rbmo.2010.01.001
- Jones, C. (2005). Looking like a family: negotiating bio-genetic continuity in British lesbian families using licensed donor insemination. *Sexualities*, 8(2), 221-237. doi: 10.1177/1363460705050856

- Kranz, K. C. & Daniluk, J. C. (2006). Living outside of the box: lesbian couples with children conceived through the use of anonymous donor insemination. *Journal of Feminist Family Therapy, 18*(1/2), 1-33. doi: 10.1300/J086v18n01_01
- Lalos, A., Daniels, K., Gottlieb, C. & Lalos, O. (2003). Recruitment and motivation of semen providers in Sweden. *Human Reproduction, 18*(1), 212-216. doi: 10.1093/humrep/deg026
- Lalos, A., Gottlieb, C. & Lalos, O. (2007). Legislated right for donor-insemination children to know their genetic origin: a study of parental thinking. *Human Reproduction, 22*(6), 1759-1768. doi: 10.1093/humrep/dem063
- Lundin, S. (2006). *Att välja bort pappa – ett okonventionellt val i nätverksfamiljens tid?: Om ensamstående inseminerade kvinnors föräldraskap*. C-uppsats, Södertörns högskola, Institutionen för genus, kultur och historia. Hämtad från <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:sh:diva-913>
- Magnusson, E. (2006). *Hon, han och hemmet. Genuspsykologiska perspektiv på vardagslivet i nordiska barnfamiljer*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Magnusson, E. & Marecek, J. (2010). *Genus och kultur i psykologi. Teorier och tillämpningar*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Malmquist, A., Hydén, M. & Zetterqvist Nelson, K. (2012). Familjeliv hos samkönade par och andra regnbågsfamiljer. I M. Bäck-Wiklund & T. Johansson (Red.), *Nätverksfamiljen* (ss. 139-157). Stockholm: Natur och Kultur.
- Markus, E., Weingarten, A., Duplessi, Y. & Jones, J. (2010). Lesbian couples seeking pregnancy with donor insemination. *Journal of Midwifery & Women's Health, 55*(2), 124-132. doi: 10.1016/j.jmwh.2009.09.014
- Mohler, M. & Frazer, L. (2002). *A donor insemination guide: Written by and for lesbian women*. New York: Alice Streets Editions.
- Möllerstrand, A. & Wikström, M. (2011). *En familj är att man är bra ihop. En diskursanalytisk studie av regnbågsbarns sätt att prata om familj och tillblivelse*. Psykologexamensarbete, Linköpings universitet, Institutionen för beteendevetenskap och lärande. Hämtad från <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:liu:diva-70367>
- Nordqvist, P. (2010). Out of sight, out of mind: family resemblances in lesbian donor conception. *Sociology, 44*(6), 1128-1144. doi: 10.1177/0038038510381616
- Nordqvist, P. (2012). Origins and originators: lesbian couples negotiating parental identities and sperm donor conception. *Culture, Health & Sexuality, 14*(3), 297-311. doi: 10.1080/13691058.2011.639392

- Patterson, C. J. (2006). Children of lesbian and gay parents. *Current Directions in Psychological Science*, 15(5), 241-244. doi: 10.1111/j.1467-8721.2006.00444.x
- Perlesz, A., Power, J., Brown, R., McNair, R., Schofield, M., Pitts, M. m fl. (2010). Organising work and home in same-sex parented families: Findings from the work love play study. *The Australian and New Zealand Journal of Family Therapy*, 31(4), 374-391. doi: 10.1375/anft.31.4.374
- Riggs, D. W. & Scholz, B. (2011). The value and meaning attached to genetic relatedness among Australian sperm donors. *New Genetics and Society*, 30(1), 41-58. doi: 10.1080/14636778.2011.552299
- Ryan-Flood, R. (2005). Contested Heteronormativities: discourses of fatherhood among lesbian parents in Sweden and Ireland. *Sexualities*, 8(2), 189-204. doi: 10.1177/1363460705050854
- Scheib, J. E., Riordan, M. & Rubin, S. (2003). Choosing identity release sperm donors: the parents' perspective 13-18 years later. *Human Reproduction*, 18(5), 1115-1127. doi: 10.1093/humrep/deg227
- Scheib, J. E., Riordan, M. & Rubin, S. (2005). Adolescent with open-identity sperm donors: reports from 12-17 year olds. *Human Reproduction*, 20(1), 239-252. doi: 10.1093/humrep/deh581
- Schenker, J. G. (1997). Assisted reproduction practice in Europe: legal and ethical aspects. *Human Reproduction Update*, 3(2), 173-184. doi: 10.1093/humupd/3.2.173
- Schneider, D. M. (1980). *American kinship: a cultural account* (2. uppl.). Chicago och London: The University of Chicago Press.
- Stacey, J. & Biblarz, T. J. (2001). (How) does the sexual orientation of parents matter? *American Sociological Review*, 66, 159-183. Hämtad från <http://www.jstor.org/stable/2657413>
- Streib-Brzič, U. & Quadflieg, C. (Red.). (2011). *School is out?! Comparative study 'Experiences of children from rainbow families in school' conducted in Germany, Sweden, and Slovenia*. Humboldt-Universität zu Berlin, Centre for Transdisciplinary Gender Studies.
- Tasker, F. (2005). Lesbian mothers, gay fathers, and their children: A review. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 26(3), 224-240. Hämtad från <http://www.australianmarriageequality.com/wp/wp-content/uploads/2011/09/00004703>
- Tasker, F. & Patterson, C. J. (2007). Research on gay and lesbian parenting: retrospect and prospect. *Journal of GLBT Family Studies*, 3(2/3), 9-34. doi: 10.1300/J461v03n02_02

- Touroni, E. & Coyle, A. (2002). Decision-making in planned lesbian parenting: an interpretative phenomenological analysis. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 12, 194-209. doi: 10.1002/casp.672
- Turkمندag, I. (2012). The donor-conceived child's 'right to personal identity': The public debate on donor anonymity in the United Kingdom. *Journal of Law & Society*, 39(1), 58-75. doi: 10.1111/j.1467-6478.2012.00570.x
- Turkمندag, I., Dingwall, R. & Murphy, T. (2008). The removal of donor anonymity in the UK: The silencing of claims by would-be parents. *International Journal of Law, Policy and the Family*, 22, 283-310. doi: 10.1093/lawfam/ebn008
- Vanfraussen, K., Ponjaert-Kristoffersen, I. & Brewaeyts, A. (2001). An attempt to reconstruct children's donor concept: a comparison between children's and parents' attitudes towards donor anonymity. *Human Reproduction*, 16(9), 2019-2025. doi: 10.1093/humrep/16.9.2019
- Vanfraussen, K., Ponjaert-Kristoffersen, I. & Brewaeyts, A. (2002). What does it mean for youngsters to grow up in a lesbian family created by means of donor insemination? *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 20(4), 237-252. doi: 10.1080/0264683021000033165
- Vanfraussen, K., Ponjaert-Kristoffersen, I. & Brewaeyts, A. (2003a). Family functioning in lesbian families created by donor insemination. *American Journal of Orthopsychiatry*, 73(1), 78-90. doi: 10.1037/0002-9432.73.1.78
- Vanfraussen, K., Ponjaert-Kristoffersen, I. & Brewaeyts, A. (2003b). Why do children want to know more about the donor? The experience of youngsters raised in lesbian families. *Journal of Psychosomatic Obstetrics & Gynecology*, 24(1), 31-38. doi: 10.3109/01674820309042798
- Wetherell, M. Taylor, S. & Yates, S. (2001). *Discourse as data. A guide for analysis*. London: SAGE Publications.
- Willig, C. (2008). *Introducing qualitative research in psychology: adventures in theory and method*. Buckingham: Open University Press.
- Winther Jørgensen, M. & Phillips, L. (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Zetterqvist Nelson, K. (2007). *Mot alla odds: Regnbågsföräldrars berättelser om att bilda familj och få barn*. Malmö: Liber.

Zetterqvist Nelson, K. & Malmquist, A. (2011). Assisterad befruktning för lesbiska par: Gayvänligt, heteronormativt eller både och? I H. Bergman, M. Eriksson & R. Klinth (Red.), *Föräldraskapets politik* (ss. 129-149). Stockholm: Daidalos förlag.

*Vilka är ni i familjen?

*Berätta hur det gick till när du/ni skaffade barn!

-funderade ni på andra sätt innan ni bestämde er?

-hur kom det sig att ni valde den typ av donator ni valde?

-fördelar och nackdelar med den typ av donator de valt

-hade ni några önskemål beträffande donatorn? Vilka? Hur tänkte ni?

-fanns det något som oroade er innan ni skaffade barn?

-reaktioner från omgivningen

-om syskon: tänkte/tänker och gjorde/kommer ni göra på samma sätt med andra barnet?

*Hur pratar du/ni med ert barn om hur han/hon kom till/ donatorn? / har ni funderat på vad ni ska säga till barnen/

-vad har barnet frågat om donatorn?

-vad har ni sagt till dagis? Hur har dagis reagerat?

-om id-release: tror ni ert barn kommer vilja ta reda på donatorns id? Varför/varför inte? Tankar kring det

-utan id-release: tror (eller vet) ni att ert barn skulle vilja få mer info om donatorn? Varför/varför inte? Tankar

-känner ni till sajter som the Donor Sibling Registry? Vad tänker ni kring det?

-Många menar att det är viktigt för barn att kunna ta reda på sitt biologiska ursprung- vad tänker du/ni kring det?

*Hur kom ni fram till vem som skulle bära barnet?

-Hur blev ni bemötta på MVC, BVC? (Hur förhöll sig MVC till den av er som inte var gravid? Hur reagerade MVC/BVC på att ni skaffat barn med okänd donator?)

-betyder det något för ert/era barn vems mage han/hon låg i?

-betyder det något för era släktingar och vänner?

-betyder donatorns biologiska/genetiska koppling till barnet något för dig/er?

*Hur tänker du/ni kring manliga förebilder?

*Många menar att det är viktigt för barn att ha en pappa- hur tänker du/ni om det?

-(EV) Vad är en pappa?

*Något du/ni vill tillägga?

Intervju

*presentation av mig och min uppsatsidé

-del av större forskningsprojekt Linköping

*"ramarna" – muntligt samtycke

-inspelning, endast forskarna tillgång till materialet, anonymitet, rätt att avbryta utan förklaring, vad kommer hända med materialet (de får läsa igenom sin intervju i förväg, uppsats+ ev vetenskaplig artikel)

*nått du/ni undrar över?

*frågor enligt frågeguide

*demografiska uppgifter (de som ej redan framkommit)

*tack!